Alphonse Daudet
Soţii de artişti

LES FEMMES D’ARTISTES
Alphonse Daudet
Soţii de artişti / Daudet Alphonse; trad.: Geantă Cristina.
— Bucureşti: Editura ALLFA, 2012 ISBN 978 – 973 – 724 – 527 – 4
www.all.ro
Design copertă: Alexandru Novac

Alphonse Daudet

Alphonse Daudet (1840 – 1897) s-a născut la Nîmes, în Franţa. Până în 1856 a studiat la Lyon, apoi s-a stabilit în Ales Gard, în sudul Franţei, unde a lucrat ca profesor până în 1857, când a plecat la Paris cu fratele său mai mare, Ernest Daudet, care încerca să-şi câştige existenţa ca jurnalist. În 1858 Alphonse a publicat primul său volum de poezie, *Les Amoureuses*. Tot în această perioadă a început colaborarea cu Le Figaro, unde a devenit cunoscut prin piesele de teatru publicate. Până în 1865 a îndeplinit funcţia de secretar al Ministrului de Interne, Charles Auguste de Morny. Cu o viaţă politică activă, a

rămas totuşi cunoscut publicului prin opere literare ca *Piciul* (*Le Petit Chose*, 1869), *Jack* (*Jack*, 1876), *Tartarin din Tarascon* (*Tartarin de Tarascon*, 1872), urmată de *Tartarin în Alpi* (*Tartarin sur les Alpes*, 1885) şi *Port-Tarascon* (*Port-Tarascon*, 1890), *Nababul* (*Le Nababe*, 1877).

Alphonse Daudet
Soţii de artişti

Traducere din limba franceză de Cristina Geantă
EDITURA ALLFA

Prolog

Tolăniţi cu trabucul în gură pe un divan încăpător de atelier, doi prieteni – un poet şi un pictor – discutau într-o seară, după cină.

Era ora efuziunilor, a confidenţelor. Lampa strălucea blând de sub abajur, limitându-şi cercul luminos la intimitatea conversaţiei, abia lăsând să se distingă luxul capricios al pereţilor ampli încărcaţi cu tablouri, panoplii, tapiserii şi terminându-se sus de tot cu nişte geamuri prin care albastrul întunecat al cerului pătrundea în voie. Numai un portret de femeie, uşor aplecată înainte, parcă pentru a asculta, ieşea pe jumătate din umbră, tânără, cu ochii inteligenţi, cu gura tristă şi delicioasă, cu un surâs spiritual care părea să apere şevaletul soţului împotriva nerozilor şi-a celor care-ar fi încercat să-l descurajeze. Un scăunel la distanţă de foc, doi

pantofiori albaştri aruncaţi pe covor indicau totodată prezenţa unui copil în casă; şi, într-adevăr, dinspre camera alăturată, unde mama şi bebeluşul tocmai dispăruseră, veneau în valuri râsete catifelate, gângurit de copil, tărăboiul amuzant al unui cuib care adoarme. Toate acestea răspândeau în interiorul artistic un vag parfum de fericire familială la care poetul aspira cu plăcere:

— Bineînţeles, dragul meu, i se adresă el prietenului său, ai avut dreptate. Nu există mai multe moduri de a fi fericit. Asta e fericirea şi nimic altceva… Trebuie să-mi găseşti o soţie.

Pictorul:

— Pe legea mea! Nu, sub nicio formă… Găseşte-ţi-o singur, dacă ţii cu tot dinadinsul. Eu nu mă amestec.

Poetul:

— Dar de ce?

Pictorul:

— Pentru că Pentru că artiştii nu trebuie să se căsătorească.

Poetul:

— Iată cine este mai puternic. Îndrăzneşti să spui asta aici, iar lampa nu se stinge brusc, pereţii nu-ţi cad în cap. Închipuie-ţi, aşadar, bietul de tine, că tocmai mi-ai oferit timp de două ore spectacolul şi pofta acestei fericiri pe care mi-o interzici. Să fii oare precum acei bogătaşi meschini care-şi sporesc plăcerea hrănindu-se cu suferinţele altora şi se simt mai bine în colţul lor încălzit dacă se gândesc că afară plouă şi că există nişte amărâţi acolo fără adăpost?…

Pictorul:

— Eşti liber să crezi ce vrei despre mine. Te îndrăgesc prea mult ca să te-ajut să faci o prostie – o prostie ireparabilă.

Poetul:

— Să vedem. Ce s-a întâmplat? Să-nţeleg că nu eşti mulţumit?… Şi totuşi, mi se pare că aici respirăm fericirea la fel de mult ca aerul curat printr-o fereastră de la ţară.

Pictorul:

— Ai dreptate. Sunt fericit, complet fericit. Îmi iubesc nevasta din toată inima. Când mă gândesc la copilul meu, râd în sinea mea de plăcere. Căsnicia a fost pentru mine un port pe ape limpezi şi sigure, nu unul în care te agăţi cu un colac de ţărm cu riscul de a rugini acolo pentru totdeauna, ci unul dintre acele golfuleţe albastre unde se repară pânzele şi catargele pentru noi excursii spre ţări necunoscute. Niciodată n-am lucrat mai bine ca după căsătorie, iar cele mai bune tablouri ale mele datează de atunci.

Poetul:

— Ei bine, atunci!

Pictorul:

— Dragul meu, cu riscul de a-ţi părea neghiob, aş spune că privesc fericirea mea ca pe un soi de miracol, ca pe ceva anormal, excepţional. Da, cu cât văd mai bine ce înseamnă căsnicia, cu atât sunt mai înspăimântat de şansa pe care am avut-o. Semăn cu aceia care ignoră pericolul prin care au trecut pe nesimţite şi care pălesc după lovitură, uimiţi de curajul pe care l-au avut.

Poetul:

— Dar care sunt totuşi aceste pericole atât de teribile?

Pictorul:

— Primul, cel mai mare dintre toate, constă în pierderea sau micşorarea talentului. Aceasta contează, cred eu, pentru un artist… Căci ia aminte că acum nu vorbesc despre condiţiile obişnuite ale vieţii. Recunosc că, în general, căsătoria este un lucru excelent şi că cei mai mulţi oameni nu încep să conteze decât atunci când familia îi completează sau îi înnobilează. Uneori este chiar o cerinţă a profesiei. Este de neimaginat un notar holtei. N-ar mai avea aerul acela ferm, impunător… Dar pentru noi toţi, pictori, poeţi, sculptori, muzicieni, care trăim în afara vieţii, preocupaţi doar s-o studiem, s-o reproducem, menţinându-ne mereu oarecum la distanţă de ea, ca atunci când te îndepărtezi de un tablou pentru a-l vedea mai bine, spun că mariajul nu poate fi decât o excepţie. Acestei fiinţe nervoase, exigente, impresionabile, acestui om-copil pe care-l numim artist îi trebuie o femeie specială, aproape de negăsit, iar cel mai sigur este să n-o cauţi… Ah! Ce bine înţelesese aceste lucruri marele Delacroix, pe care-l admiri atât de mult! Ce existenţă frumoasă a avut, limitată la pereţii atelierului, dedicată în exclusivitate artei! Mă uitam deunăzi la căsuţa lui din Champrosay şi la grădiniţa aceea de paroh, plină de trandafiri, prin care s-a plimbat de unul singur timp de douăzeci de ani! Emană calmul şi mărginirea celibatului. Ei bine, închipuieşte-ţi-l pe Delacroix căsătorit, cap de familie, cu toate preocupările legate de

creşterea copiilor, de bani sau sănătate; crezi că opera sa ar mai fi fost aceeaşi?

Poetul:

— Mi-l dai ca exemplu pe Delacroix, dar eu ţi-aş răspunde Victor Hugo. Crezi oare că mariajul l-a stingherit vreun pic, de vreme ce a reuşit să scrie atâtea cărţi admirabile?

Pictorul:

— Cred, într-adevăr, că mariajul nu l-a stânjenit câtuşi de puţin. Dar nu toţi soţii au înţelepciunea de a şti să se facă iertaţi, niciun soare imens de glorie pentru a seca lacrimile pe care le provoacă. În orice caz, poate că nu e atât de amuzant să fii nevasta unui om de geniu. Există soţii de cantonieri care sunt mult mai fericite.

Poetul:

— Ciudat lucru, totuşi, această pledoarie împotriva căsătoriei făcută de un bărbat însurat şi fericit că este aşa.

Pictorul:

— Îţi repet că nu vorbesc despre mine. Opinia mea se bazează pe toate tristeţile pe care le-am văzut în altă parte, pe acele neînţelegeri atât de frecvente în căsniciile artiştilor, provocate tocmai de viaţa noastră ieşită din comun. Uită-te la acest sculptor care, în deplina maturitate a vârstei şi a talentului, s-a expatriat, părăsindu-şi nevasta şi copiii. Opinia publică l-a condamnat şi, desigur, nici eu nu-l voi scuza. Şi totuşi, cât de bine înţeleg cum a ajuns acolo! Iată un băiat care-şi adora arta, dar care avea oroare de societate şi de relaţiile interumane. Nevasta, deşi blândă şi inteligentă, în loc să-l îndepărteze de mediile care-

i displăceau, l-a condamnat timp de zece ani la tot soiul de obligaţii mondene. Astfel, îl punea să facă o sumedenie de busturi oficiale, de bonomi respingători cu tichii de catifea, de femei împopoţonate şi lipsite de graţie, şi-l deranja de zece ori pe zi pentru vizite neanunţate, apoi îi pregătea în fiecare seară un costum şi o pereche de mănuşi deschise la culoare şi-l târa din salon în salon… Îmi vei spune că ar fi putut să se revolte, să răspundă tranşant: „Nu!” Dar nu ştii că însuşi faptul existenţei noastre sedentare ne face mai mult decât pe ceilalţi dependenţi de cămin? Atmosfera casei ne învăluie şi, dacă nu se infiltrează şi o fărâmă de ideal în ea, ne împovărează şi ne oboseşte repede. De altfel, artistul îşi pune în general în opera sa toată forţa şi energia şi, după luptele-i solitare şi perseverente, se trezeşte fără voinţă în faţa lucrurilor mărunte ale vieţii. Cu el, tirania feminină se simte în largul ei. Nimeni nu este mai uşor îmblânzit, cucerit. Şi totuşi, păzea! Nu trebuie să simtă prea tare jugul. Dacă, într-o bună zi, aceste fâşii invizibile în care este învăluit cu perfidie se strâng ceva mai tare, ajungând să-i împiedice efortul artistic, cu o singură sforţare le va smulge pe toate şi, sfidându-şi propria-i slăbiciune, se va salva ca şi sculptorul nostru dincolo de munţi.

Nevasta acestui sculptor a fost marcată de plecarea lui. Nefericita încă se mai întreabă: „Ce i-am făcut?” Nimic. Nu-l înţelesese. Căci nu este de ajuns să fii bună şi inteligentă pentru a fi adevărata tovarăşă a unui artist. Trebuie să ai pe

deasupra un tact infinit, o abnegaţie surâzătoare, dar este un miracol să găseşti toate acestea la o femeie tânără, ignorantă şi curioasă în legătură cu viaţa... Este drăguţă, s-a căsătorit cu un bărbat cunoscut, primit peste tot. Şi ce-i mai place să se afişeze când şi când la braţul lui! Nu este oare natural? Soţul, dimpotrivă, tot mai sălbatic de când a început să lucreze mai bine, părându-i-se timpul scurt, îndeletnicirea dificilă, refuză să se expună. Iată-i pe amândoi nefericiţi şi, fie că bărbatul cedează, fie că rezistă, viaţa lui este de acum deranjată din făgaşul ei normal, din tihna ei. Ah! Ce de cupluri dezbinate am cunoscut, în care femeia era atât călău, cât şi victimă, mai mult călău decât victimă, şi aproape întotdeauna fără să-şi dea seama! Iată, cu o seară în urmă, mă aflam în vizită la muzicianul Dargenty. Mai erau câteva persoane. Îl rugăm să ne cânte la pian. Nici nu începe bine una din acele simpatice mazurci cu ritm polonez care fac din el moştenitorul lui Chopin, că nevastă-sa începe să pălăvrăgească, mai întâi încet, apoi ceva mai tare. Treptat, conversaţia se încinge. După câteva clipe, rămăsesem singurul care asculta. Atunci, a închis pianul şi mi-a spus zâmbind, cu un aer dezolat: „Întotdeauna e aşa aici. soţiei mele nu-i place muzica”. Ai auzit ceva mai îngrozitor? Să te căsătoreşti cu o femeie căreia nu-i place arta ta. Haide, ascultă-mă pe mine, dragul meu, nu te însura. Eşti singur, eşti liber. Păstrează-ţi cu sfinţenie singurătatea şi libertatea.

Poetul:

— Zău aşa! Ce detaşat vorbeşti tu despre

singurătate. De îndată ce voi pleca, dacă-ţi vin idei de lucru, le vei urma liniştit în apropierea focului tău mocnit, fără să simţi că eşti înconjurat de această atmosferă de izolare atât de amplă, atât de vidă, încât inspiraţia se împrăştie în ea, se evaporă… Şi apoi, să fii singur în orele de lucru mai treacă-meargă; dar există momente de plictiseală, de descurajare, în care te îndoieşti de tine, de arta ta. Atunci mai ales trebuie să fii fericit că găseşti acolo, întotdeauna dispusă şi fidelă, o inimă iubitoare căreia poţi să-i împărtăşeşti amărăciunea ta, fără să te temi că vei tulbura o încredere şi-un entuziasm inalterabile. Şi copilul. Acest surâs de bebeluş, care înfloreşte întotdeauna şi fără un motiv anume, nu este oare cel mai mare prilej de întinerire morală pe care l-ai putea avea? Ah! M-am gândit adeseori la asta. Pentru noi, ceilalţi artişti, vanitoşi precum toţi cei care trăiesc din succes, din această stimă aparentă, capricioasă şi nesigură, pe care o numim *faimă*; pentru noi ceilalţi mai ales, copiii sunt indispensabili. Numai ei ne pot consola la gândul că vom îmbătrâni… Tot ceea ce pierdem noi este câştigat de copilul nostru. În legătură cu succesul pe care nu l-am avut, ne spunem „Îl va avea el” şi, pe măsură ce ne cade părul, avem plăcerea de a-l vedea crescând iarăşi, ondulat, auriu, plin de viaţă, pe un căpşor blond din apropierea noastră.

Pictorul:

— Ah! Poete, poete. te-ai gândit vreodată şi la dumicaţii ce trebuie puşi în vârful unei pene sau al unui penel pentru a hrăni o droaie de copii?…

Poetul:

— În fine, îţi baţi gura de pomană, artistul e făcut să trăiască în familie, iar acest lucru e cu atât mai adevărat, cu cât aceia dintre noi care nu se căsătoresc se întovărăşesc în relaţii de convenienţă, precum călătorii care, plictisiţi să tot stea fără adăpost, se instalează în cele din urmă într-o cameră de hotel şi-şi petrec întreaga viaţă sub banala etichetă a firmei: *Camere de închiriat pe lună sau cu ziua*.

Pictorul:

— Şi aceia se înşală amarnic. Acceptă toate necazurile căsniciei şi nu vor cunoaşte niciodată bucuriile ei.

Poetul:

— Recunoşti aşadar că există unele bucurii?…

Aici pictorul, în loc de răspuns, se ridică, se duse să caute printre desene, printre schiţe, un manuscris foarte mototolit şi, reîntorcându-se la tovarăşul său, rosti:

— Am putea, spuse el, să discutăm foarte mult timp fără să ne convingem unul pe altul… Dar fiindcă, în ciuda observaţiilor mele, eşti hotărât să încerci experienţa căsătoriei, iată o mică operă pe care te rog s-o citeşti. Este scrisă – ia aminte – de un bărbat căsătorit, foarte îndrăgostit de soţia sa, foarte fericit în căminul său, un tip indiscret care, petrecându-şi viaţa printre artişti, s-a amuzat să schiţeze unele dintre aceste căsnicii despre care ţi-am vorbit până acum. Totul este adevărat, de la primul până la ultimul rând al acestei cărţi, atât de adevărat, încât autorul n-a vrut niciodată s-o tipărească.

Citeşte-o, iar după ce ai isprăvit de citit, vino să mă cauţi. Cred că-ţi vei fi schimbat punctul de vedere.

Poetul a luat caietul şi l-a dus acasă; dar nu a avut grija cuvenită, căci am putut să desprind câteva file din această cărticică, pe care le pun fără menajamente la dispoziţia publicului.

I

Doamna Heurtebise

Fără îndoială, nu era făcută să fie soţia unui artist, mai ales a acestui băiat teribil, pătimaş, tumultuos, exuberant, care trecea prin viaţă cu nasul pe sus, cu mustaţa răsucită, purtându-şi cu îndrăzneală, ca o sfidare la adresa tuturor convenţiilor prosteşti şi a prejudecăţilor burgheze, numele său bizar şi elegant de Heurtebise. Cum anume, prin ce miracol, această femeiuşcă, crescută într-un butic de bijutier, îndărătul rândurilor de lanţuri de ceas, de verigi înşirate, găsise maniera de a-l seduce pe poet?

Imaginează-ţi nurii unei femei de tejghea, trăsăturile indecise, ochii reci mereu surâzători, o fizionomie complezentă şi placidă, fără o eleganţă veritabilă, dar cu o anumită aplecare spre ceea ce este strălucitor, lucios la modul grosolan, pe care o dobândise fără îndoială în prăvălia tatălui său, şi care o făcea să caute nodurile de satin asortat, centurile, cataramele; pe lângă aceasta, părul aranjat la coafor, bine uns cu briantină, peste o frunte micuţă, încăpăţânată şi îngustă, unde absenţa ridurilor marca mai puţin tinereţea, cât o absenţă totală a ideilor. Aşa cum era, Heurtebise o iubea, a cerut-o şi, pentru că avea şi ceva avere,

nu i-a luat prea mult s-o cucerească.

Ei îi plăcea în această căsnicie faptul de a fi căsătorită cu un autor, cu un bărbat cunoscut care i-ar fi dat bilete la spectacol atâtea câte şi-ar fi dorit. Cât despre el, cred că, în definitiv, această falsă eleganţă de prăvălie, aceste mofturi pretenţioase, buzele ţuguiate, degetul mic ridicat, îi luaseră ochii precum ultimul răcnet al distincţiei pariziene, căci el se născuse ţăran şi, în fond, în ciuda spiritului său, avea să rămână astfel mereu.

Tentat de fericirea calmă, de această viaţă de familie de care fusese privat de atâta timp, Heurtebise îşi petrecu doi ani departe de prietenii săi, retrăgându-se la ţară, prin vreun colţişor de periferie, mereu aproape de acest mare Paris, care îl tulbura şi a cărui atmosferă atenuată o căuta, ca acei bolnavi cărora li se recomandă aerul mării, dar, prea delicaţi pentru a-l suporta, vin să-l respire la câteva leghe distanţă. Din când în când, numele său apărea în vreun ziar, în vreo revistă, în subsolul vreunui articol; dar deja nu mai regăseam acea prospeţime a stilului, acea expresivitate vehementă cu care fuseserăm obişnuiţi. Ne gândeam: „Este prea fericit… fericirea îl strică”.

Apoi, într-o bună zi, s-a întors printre noi şi am văzut bine că nu era fericit. Mina sa palidă, trăsăturile schimonosite, contractate de o agasare perpetuă, violenţa manierelor, care degenera în criză nervoasă, sunetul spart al râsului său odinioară frumos şi sonor alcătuiau un cu totul alt om. Prea mândru să admită că dăduse greş, nu se plângea, dar vechii tovarăşi, cărora le deschisese din nou uşa, s-au convins repede că făcuse cel mai

prost mariaj şi că viaţa sa ieşise de acum de pe făgaşul ei normal. Dimpotrivă, doamna Heurtebise ne apărea, după doi ani de căsnicie, la fel cum o văzuserăm la altar, în ziua căsătoriei. Acelaşi surâs fandosit şi calm, acelaşi aer de negustorească gătită; doar aplombul se adăugase între timp. Acum vorbea. În discuţiile artistice în care Heurtebise se lansa pătimaş, cu judecăţi absolute, cu un dispreţ brutal sau cu un entuziasm orbesc, vocea mieroasă şi falsă a nevestei sale intervenea imediat ca să-l întrerupă, obligându-l să asculte niscaiva raţionamente inutile, vreo reflecţie prostească, mereu în afara subiectului. El, jenat, stânjenit, ne arunca o privire care cerea îngăduinţă şi-ncerca să reia conversaţia întreruptă. Apoi, în faţa dezacordului intim şi persistent, a neghiobiei acestui creieraş de puişor, umflat şi vid ca o gogoaşă, el tăcea resemnat, lăsând-o să-şi atingă ţelul. Dar mutismul acesta o scotea din sărite pe doamnă, îi părea mai injurios, mai demn de dispreţ decât orice altceva. Vocea ei stridentă dar agreabilă devenea ţipătoare, urca, înţepa, ca bâzâitul iritant al unei muşte, până când soţul, furios, răbufnea la rându-i, brutal şi terifiant.

Din aceste certuri neîncetate, care se terminau cu lacrimi, ea ieşea întărită şi mai proaspătă, precum o peluză după stropire; el, de fiecare dată înfrânt, febril, incapabil să mai lucreze. Puţin câte puţin, chiar şi violenţa îi slăbi în intensitate. Într-o seară în care asistasem la una din aceste scene penibile, pe când doamna Heurtebise se ridica triumfătoare de la masă,

văzui pe faţa soţului ei, rămasă plecată în timpul certei şi pe care în sfârşit o ridica, expresia unui dispreţ, a unei furii pe care cuvintele n-o mai puteau descrie. Pe când femeiuşca părăsea încăperea închizând uşa cu un pocnet scurt, el, roşu la faţă, cu ochii în lacrimi, cu gura contorsionată de un surâs ironic şi dezolant, făcu în urma ei, precum un ştrengar în spatele profesorului său, o grimasă cumplită de furie şi de durere. Peste câteva clipe, îl auzii murmurând cu o voce gâtuită de emoţie:

— Ah! Dacă n-ar fi fost copilul ăsta, aş fi luat-o de mult la sănătoasa!

Căci aveau un copil, un micuţ superb şi neîngrijit, care se târa prin toate ungherele, se juca cu câinii mai mari decât el, cu păianjenii din grădină, şi făcea prăjiturele din pământ. Mama nu-l privea decât pentru a constata că e „dezgustător” şi pentru a regreta că nu l-a dat la doică. Păstrase într-adevăr tradiţiile de mic-burgheză de tejghea, iar interiorul lor dezordonat, pe unde-şi plimba încă de dimineaţă rochiile împodobite şi coafurile impresionante, îi amintea de vechile încăperi din spatele prăvăliei, atât de dragi inimii ei, acele camere negre de murdărie şi lipsite de aer, prin care treci repede în pânzele vieţii de comerţ pentru a mânca în grabă o gustare prost făcută, pe o masă neacoperită, cu urechea tot timpul la pândă înspre soneria de la uşă. Într-o lume ca aceea nu contează decât strada, strada pe care trec cumpărătorii, vagabonzii, şi acea afluenţă de oameni în vacanţă care-n fiecare duminică umplu trotuarul şi şoseaua. Şi cât de

tare se plictisea, nefericita, la ţară; cum regreta Parisul ei! Heurtebise, dimpotrivă, avea nevoie de câmpie pentru sănătatea spiritului. Parisul îl zăpăcea ca pe un provincial în vizită. Femeia nu înţelegea asta şi se plângea foarte mult de exilul lor. Ca să se mai destindă, invita vechi prieteni. Atunci, dacă soţul nu se afla acolo, se amuzau răsfoindu-i hârtiile, notiţele, operele în lucru.

— Ia te uită, draga mea, ce caraghios este… Se închide ca să scrie asemenea lucruri. Se plimbă, vorbeşte de unul singur. Eu una nu înţeleg nimic din ceea ce scrie.

Şi urmau regrete fără sfârşit, reîntoarceri în trecut.

— Ah! De-aş fi ştiut… Când mă gândesc că aş fi putut să mă mărit cu Aubertot şi Fajon, negustorii de pânzeturi…

Întotdeauna îi cita pe cei doi asociaţi împreună, ca şi când ar fi trebuit să se mărite cu firma. Nici măcar în prezenţa soţului nu se jena. Îl deranja, îl împiedica să lucreze, instalând chiar în camera în care scria taifasul prostesc al unor femei leneşe care vorbeau tare, cu un dispreţ profund faţă de meseria aceasta de scriitor care nu este rentabilă şi-n care orele cele mai trudnice seamănă mereu cu o trândăvie capricioasă.

Din când în când, Heurtebise încerca să scape de această existenţă care i se părea cu fiecare zi mai sinistră. Fugea repede la Paris, închiria o cămăruţă la hotel, voia să-şi închipuie că e holtei; dar, dintr-odată, se gândea la fiul său şi, cu o poftă nebună să-l îmbrăţişeze, se întorcea în aceeaşi seară la ţară. În situaţii ca aceasta, pentru

a evita scena reîntoarcerii, venea împreună cu un prieten şi-l ţinea acolo cât putea de mult. Cum nu mai era singur în prezenţa nevestei sale, inteligenţa sa sclipitoare se trezea, iar proiectele de lucru întrerupte, încet-încet, unul după altul, îi mergeau iarăşi la inimă. Dar ce suferinţă atunci când plecam! Ar fi vrut să-şi reţină oaspeţii, se agăţa de ei cu toată puterea supărării sale. Cu câtă tristeţe ne însoţea la staţia micului omnibuz de periferie care ne ducea înapoi la Paris! Şi cum, odată plecaţi, se întorcea lent pe drumul prăfuit, cu spatele încovoiat şi braţele inerte, ascultând sunetul roţilor care se îndepărtau!

Aşa se face că viaţa în doi devenise insuportabilă. Ca s-o evite, luă decizia de a avea mereu casa plină. Cu inima sa blândă şi săritoare, cu plictiseala şi nepăsarea sa, se înconjură în scurt timp de toţi muritorii de foame din literatură. O grămadă de valeţi ai literelor, trândavi, lunatici, vizionari, se instalară în casa lui mai bine decât el însuşi; şi, cum femeia era foarte neghioabă, incapabilă să judece, îi găsea şarmanţi, superiori soţului ei fiindcă strigau mai tare. Viaţa se scurgea în discuţii inutile. Era un vacarm de cuvinte goale, de tras cu tunul în vrăbii, iar bietul Heurtebise, imobil şi mut în mijlocul acestui întreg balamuc, se mulţumea să surâdă ridicând din umeri. Totuşi, uneori, când, la sfârşitul unei mese interminabile, convivii săi, cu coatele pe faţa de masă, începeau, în jurul sticlei cu rachiu, una din acele tirade de cuvinte asfixiante ca fumul pipelor, era cuprins de un dezgust imens şi, neavând tăria de a-i izgoni pe toţi aceşti nefericiţi, pleca el însuşi şi nu mai

venea înapoi o săptămână.

— Casa mea e plină de imbecili, îmi spuse el într-o zi. Nu îndrăznesc să mă mai întorc.

Cu acest mod de viaţă, nu mai scria. Numele său devenise rar, iar norocul, risipit din cauza acestei nevoi permanente de a avea oaspeţi în casă, se pierdea în mâinile întinse din jurul său.

De mult nu ne mai văzuserăm până când, într-o dimineaţă, am primit un crâmpei din preţioasa şi gingaşa lui scriitură, altă dată atât de fermă, acum ezitantă şi şovăielnică.

„Suntem în Paris. Vino să mă vezi. Mă plictisesc”.

L-am găsit alături de nevastă, copil şi câini, într-un mic apartament lugubru din Batignolles. Dezordinea, care nu mai avea spaţiu să se desfăşoare, părea şi mai înfiorătoare decât la ţară. Pe când copiii şi câinii se perindau prin nişte camere mari cât pătrăţelele tablei de şah.

Heurtebise, bolnav, stătea culcat, cu ochii pironiţi în perete, într-o stare de prostraţie completă. Femeia, la fel de gătită, la fel de placidă, abia îl privea.

— Nu ştiu ce are, îmi spuse ea cu un gest de nepăsare.

El, văzându-mă, regăsi un moment de veselie, un minut în care râse zdravăn, dar apoi începu să se sufoce. Deoarece păstraseră la Paris deprinderile de la periferie, la ora prânzului sosi în această gospodărie bulversată de lipsa banilor, de boală, un parazit, un omuleţ chel cu hainele ponosite, ţeapăn, arţăgos, căruia i se spunea în casă „omul care l-a citit pe Proudhon”. Aşa se face

că Heurtebise, care fără îndoială nu-i ştiuse niciodată numele, îl prezentase astfel tuturor. Când îl întrebai „Cine e ăsta?”, el răspundea cu convingere: „Oh! Un băiat foarte inteligent, care l-a studiat în profunzime pe Proudhon”. Nu părea deloc aşa, de altfel, căci acest spirit profund nu se manifesta niciodată decât la masă, pentru a se plânge de o friptură prost coaptă sau de un sos nereuşit. În dimineaţa aceea, omul care-l citise pe Proudhon califică prânzul ca detestabil, lucru care nu-l împiedică totuşi să devoreze singur jumătate din el.

Ce lung şi sinistru mi s-a părut acest prânz la căpătâiul bolnavului! Femeia trăncănea ca întotdeauna, dându-i câte-o palmă copilului când şi când, aruncând un os câinilor, un surâs filosofului. Heurtebise nu se întoarse niciodată spre noi şi cu toate acestea nu dormea. Nu ştiu nici măcar dacă gândea… Scump şi curajos băiat! În aceste lupte meschine şi continue, resortul naturii sale viguroase se stricase, iar el începuse deja să se stingă. Această agonie silenţioasă, care era mai degrabă o renunţare la viaţă, dură câteva luni; apoi doamna Heurtebise se trezi văduvă. Atunci, de vreme ce lacrimile nu-i întunecaseră ochii limpezi, iar ea avea avea aceeaşi grijă de pletele întinse, mai mult, pentru că Aubertot şi Fajon erau încă disponibili, se mărită cu Aubertot şi Fajon. Probabil cu Aubertot, probabil cu Fajon, probabil cu amândoi. În orice caz, putu să-şi reia viaţa pentru care fusese făcută, flecăreala facilă şi eternul surâs al vânzătoarelor de prăvălie.

II

Crezul iubirii

Întotdeauna visase la asta, să fie soţie de poet!… Însă, în locul existenţei romaneşti şi febrile după care tânjea, destinul implacabil îi aranjă o mică fericire calmă, măritând-o cu un rentier bogat din Auteuil, amabil şi blajin, cam prea în vârstă pentru ea şi care nu avea decât o singură pasiune complet inofensivă şi reconfortantă – horticultura. Acest om cumsecade îşi petrecea timpul cu foarfecele de grădină în mână, îngrijind, tunzând o admirabilă colecţie de trandafiri, încălzind sera, stropind rondurile de flori; şi, pe legea mea! veţi fi de acord că, pentru o biată inimă însetată de ideal, aceea era o sursă insuficientă. Şi totuşi, timp de zece ani, viaţa ei se menţinu dreaptă şi uniformă precum aleile acoperite fin cu nisip din grădina soţului său, iar ea o urmă în mod prudent, ascultând cu o tristeţe resemnată sunetul agasant şi sec al foarfecelor mereu în mişcare, ori ploaia monotonă, infinită, ce cădea din ciururile stropitorilor peste plantele stufoase. Acest horticultor înrăit avea pentru soţia lui aceeaşi grijă meticuloasă ca şi pentru flori. Măsura frigul şi căldura din salonul încărcat de buchete, se temea pentru ea de îngheţul din aprilie sau de căldura din martie; şi, aşa cum plantele de ghiveci sunt scoase afară sau sunt aduse înăuntru la anumite intervale de timp, o făcea să trăiască metodic, cu ochii fixaţi pe barometru şi pe variaţiile lunii.

Ea rămase aşa mult timp, prinsă în perimetrul grădinii conjugale, inocentă ca o clematită, dar tânjind după alte grădini mai puţin regulate, mai

puţin burgheze, unde trandafirii creşteau în voie, unde buruienile erau mai înalte decât copacii şi încărcate de flori fantastice, necunoscute, libere sub un soare mai cald. Dar asemenea grădini nu se întâlnesc decât în cărţile poeţilor; prin urmare, citea numeroase versuri pe ascuns, ferindu-se de pepinieristul care nu ştia, de fapt, alte poezii decât distihurile de almanah:

De Saint-Médard de va ploua.

Patruzeci de zile de ploi vor urma.

Fără o anumită selecţie, cu lăcomie, nefericita devora cele mai proaste poeme, numai să găsească în ele rime pentru „iubire” şi „pasiune”; apoi, după ce închidea cartea, petrecea ore-n şir visând, suspinând: „Iată ce soţ mi-ar fi trebuit!”

Totul ar fi rămas probabil la stadiul vag al aspiraţiilor, dacă în acest moment teribil al vârstei de treizeci de ani, care este vârsta decisivă pentru virtutea feminină, aşa cum amiaza este ora decisivă pentru frumuseţea zilei, irezistibilul Amaury nu i-ar fi ieşit în cale; Amaury era un poet de salon, unul dintre acei exaltaţi în costum negru cu mănuşi gri-perlă care vin între orele zece şi douăsprezece ale nopţii să povestească lumii extazele lor de dragoste, disperările şi beţiile lor, rezemaţi melancolic de şemineuri, sub licărirea lustrelor, în timp ce femeile în ţinută de bal ascultă, aranjate în cerc, dindărătul evantaielor.

Acesta poate fi luat drept un ideal al genului: cap de cizmar fatal, cu ochii adânciţi în orbite, cu tenul palid, coafat după moda rusească, şi cu părul uns din belşug cu pomadă ungurească. Este unul dintre acei disperaţi ai vieţii adoraţi de

doamne, îmbrăcaţi mereu după ultimul răcnet, un liric potolit, la care dezordinea inspiraţiei se ghiceşte numai după nodul un pic cam lărguţ al cravatei, legat neglijent. În plus, trebuie văzut ce succes are atunci când, cu vocea-i stridentă, debitează o tiradă din poemul său, *Crezul iubirii*, tocmai pe aceea care se termină cu acest vers surprinzător:

Eu cred în iubire aşa cum cred în Dumnezeu!

Remarcaţi că-l suspectez pe acest farsor că-i păsa de Dumnezeu la fel de puţin ca de orice altceva; dar femeile nu-l priveau atât de atent. Ele se prindeau uşor în lipiciul cuvintelor şi, de fiecare dată când Amaury îşi recita *Crezul iubirii*, puteţi să fiţi siguri că de jur-împrejurul salonului se deschideau rânduri de guriţe roşiatice, întinzându-se spre această momeală facilă a sentimentului. Gândiţi-vă aşadar! Un poet cu mustăţi atât de frumoase şi care crede în dragoste aşa cum crede în Dumnezeu…

Soţia pepinieristului nu i-a rezistat. După trei şedinţe a fost cucerită. Numai că, întrucât exista în străfundul acestei naturi elegiace un dram de onestitate şi de mândrie, n-a vrut să facă o greşeală meschină. De altfel, în *Crezul* său, poetul însuşi declara că nu înţelege decât un fel de adulter, acela în care mergi cu capul sus, ca o sfidare la adresa legii şi a societăţii. Luând aşadar *Crezul iubirii* drept ghid, tânăra femeie a evadat brusc din grădina Auteuil şi a venit să se arunce în braţele poetului ei.

— Nu mai pot trăi cu omul acesta! Ia-mă cu tine.

În astfel de situaţii, soţul se numeşte întotdeauna *omul acesta*, chiar şi-atunci când este pepinierist.

Amaury a fost stupefiat pe moment. Cum Dumnezeu să creadă că o mămică de treizeci de ani va lua în serios un poem de dragoste şi-l va urma literă cu literă? Cu toate acestea, a făcut haz de necaz şi, cum în grădiniţa din Auteuil, atât de bine adăpostită, femeia se conservase proaspătă şi frumoasă, a luat-o fără să crâcnească. În primele zile, totul a fost încântător. Se temeau să nu fie urmăriţi de soţ. A trebuit să se ascundă sub nume fictive, să schimbe hotelurile, să locuiască în cartiere neobişnuite, prin suburbiile Parisului, pe drumurile de centură. Seara ieşeau pe furiş, făceau promenade sentimentale de-a lungul fortificaţiilor. O, putere a romanescului! Cu cât ea se temea mai mult, cu cât avea nevoie de mai multe măsuri de precauţie, de storuri, de voalete coborâte pe ochi, cu atât poetul îi părea mai mare. Noaptea deschideau mica fereastră a camerei lor şi, privind stelele care urcau pe deasupra fanalelor căii ferate învecinate, îl implora să-şi spună tirada în repetate rânduri:

— Eu cred în iubire aşa cum cred în Dumnezeu.

Şi era încântător!…

Din nefericire, nu ţinu mult. Soţul îi lăsă foarte liniştiţi. Ce vreţi? Omul era filosof. Odată plecată nevasta, închisese din nou uşa verde a oazei sale şi se apucase liniştit să-şi îngrijească trandafirii, gândindu-se bucuros că aceia, cel puţin, înfipţi în pământ cu rădăcinile lor lungi, nu

puteau să-l părăsească. Liniştiţi, amorezii noştri se întoarseră la Paris şi, dintr-odată, tinerei femei i se păru că poetul ei se schimbase. Fuga, teama de a nu fi surprinşi, alertele perpetue, toate acele lucruri care-i alimentau pasiunea dispărură, începu să înţeleagă, să vadă limpede. De altfel, în fiecare moment, în aranjarea micii lor gospodării şi a celor o mie de detalii burgheze ale vieţii de zi cu zi, omul cu care trăia se făcea mai bine cunoscut.

Puţinele sentimente de generozitate, eroism sau delicateţe pe care le avea le dilua în versurile sale, fără să mai păstreze nimic pentru uzul său personal. Era meschin, egoist, mai ales foarte avar, ceea ce iubirea nu poate ierta. Pe urmă, îşi tăiase mustăţile şi nu-i stătea deloc bine. Cât de diferit era de acel frumos tenebros, cu buclele sale îngrijite, care-i apăruse într-o seară recitându-şi crezul între două candelabre! Acum, în retragerea forţată pe care o îndura din cauza ei, se lăsase pradă tuturor maniilor sale, dintre care cea mai mare era aceea de a se crede bolnav. Şi, într-adevăr, dacă faci pe tuberculosul, ajungi să crezi că suferi de această boală. Poetul Amaury bea mult ceai, se înfăşura în hârtie Fayard şi avea pe şemineu o mulţime de fiole şi prafuri. O bună bucată de timp, micuţa femeie îşi luase în serios rolul de soră medicală. Devotamentul îi atribuia cel puţin o scuză pentru greşeala sa, un sens vieţii. Dar se plictisi repede. Fără voia ei, în camera înăbuşitoare în care poetul se înfofolea în flanelă, se gândea la grădiniţa ei parfumată, iar bunul pepinierist, văzut de la distanţă, înconjurat

de pomii şi plăntuţele sale, îi apărea simplu, emoţionant, dezinteresat, pe când celălalt era exigent şi egoist…

După o lună, îşi iubea soţul, dar îl iubea cu toată sinceritatea, nu cu o afecţiune născută din obişnuinţă, ci cu o dragoste autentică. Într-o zi, îi scrise o scrisoare lungă, pasionantă şi plină de regrete! El nu răspunse. Probabil că se gândea că nu fusese suficient de pedepsită. Atunci îi trimise scrisori peste scrisori, se umili, îl imploră s-o lase să se întoarcă, spunând că ar prefera să moară decât să continue să trăiască alături de omul acesta. Acum era rândul amantului să fie numit „omul acesta”. Foarte ciudat era însă faptul că se ascundea de el ca să poată scrie; căci îl credea încă amorezat şi, pe când îi cerea iertare soţului, se temea de exaltarea amantului.

„Nu mă va lăsa niciodată să plec”, îşi spunea ea.

Astfel că, după ce obţinu, datorită rugăminţilor sale, iertarea, iar pepinieristul – nu v-am spus că era filosof – consimţi să o reprimească acasă, reîntoarcerea la căminul conjugal avu toate meandrele misterioase şi dramatice ale unei escapade. Mai exact, fugi cu soţul ei. Aceasta a fost ultima ei plăcere culpabilă. Într-o seară în care poetul, plictisit de viaţa în doi şi foarte mândru de mustăţile lui răsucite, plecase în lume să-şi recite *Crezul iubirii*, ea sări într-o trăsură de la colţul străzii în care o aştepta soţul ei, şi reuşi astfel să se întoarcă la grădiniţa din Auteuil, lecuită pe viaţă de ambiţia de a fi soţie de poet… Adevărul este că individul acela numai poet nu

era!

III

Trastevereza

Piesa tocmai se terminase. Pe când mulţimea, cu diversele ei impresii, se grăbea să iasă afară, fremătând sub luminile aprinse, pe marele peron al teatrului, câţiva prieteni, printre care mă număram şi eu, îl aşteptau pe poet la uşa artiştilor ca să-l felicite. Cu toate acestea, opera sa nu avusese un succes fulminant. Prea puternică pentru imaginaţia timidă şi banală a publicului de astăzi, depăşea cadrul scenei, această limită a convenţiilor şi-a libertăţilor permise. Critica pedantă spusese „Acesta nu este teatru!…”, iar zurbagiii de bulevard se răzbunau pe emoţia pe care tocmai le-o dăduseră aceste versuri magnifice, repetând întruna: „Nu-şi merită banii! …” În ceea ce ne priveşte, noi am fost mândri de prietenul nostru care îndrăznise să facă să răsune, să vibreze frumoasele sale rime de aur, tot roiul stupului său în jurul soarelui artificial şi ucigător al lustrei, şi să prezinte personaje în mărime naturală, fără să fie stânjenit de optica teatrului modern, de lornietele înceţoşate sau de vederea slabă a ochilor.

Printre maşinişti, pompieri şi figuranţi înfăşuraţi în pelerine, poetul se apropie de noi, cu silueta sa înaltă şi încovoiată, cu gulerul ridicat cu înfrigurare peste barba subţire şi părul lung deja cărunt. Avea un aer trist. Aplauzele galeriei plătite şi ale literaţilor, retraşi într-un colţ al sălii, îi prevesteau un număr foarte scurt de reprezentaţii, spectatori aleşi şi rari şi afişe ridicate în grabă,

fără să lase timp pentru ca numele lui să se impună. Când ai lucrat vreme de douăzeci de ani, când te afli în deplina maturitate a talentului şi a vârstei, această rezistenţă a publicului de a te înţelege are în sine ceva obositor şi descurajant. Ajungi să-ţi spui: „Poate că au dreptate”. Te temi, nu mai ştii ce să spui… Aclamaţiile noastre, strângerile de mână entuziaste îl mai întăriră puţin. „Într-adevăr, credeţi? A ieşit bine piesa?… Adevărul este că am făcut tot ce mi-a stat în putinţă”. Iar mâinile sale febrile se agăţau de ale noastre cu nelinişte; ochii săi înlăcrimaţi căutau o privire sinceră şi liniştitoare. Era angoasa stăruitoare a bolnavului care-l întreabă pe doctor: „Nu-i aşa că n-o să mor?” Nu, poetule, n-o să mori. Operetele şi feeriile care s-au bucurat de sute de reprezentaţii, de mii de spectatori, vor fi de mult uitate, dispărând cu ultimul lor afiş, pe când opera ta va rămâne mereu tânără şi proaspătă.

Pe când stăteam pe trotuarul pustiu pentru a-l încuraja şi remonta, în mijlocul nostru izbucni o voce de contralto, trivializată de accentul italian.

— Hei, artistule, destul *pouégie*… Să mergem să mâncăm *estoufato*!…

În acelaşi timp, o femeie solidă, cu o pălărie cu boruri mari şi un şal din tartan cu carouri roşii, se apropie şi-l luă de braţ pe prietenul nostru cu o mişcare atât de brutală, atât de despotică, încât fizionomia şi atitudinea lui fură degrabă stânjenite.

— Soţia mea, ne-o prezentă el; apoi, întorcându-se spre ea cu un surâs şovăitor: Ce-ar fi să-i ducem să vadă cum prepari tu *estoufato*?

Măgulită în amorul ei propriu de bucătăreasă destoinică, italianca încuviinţă destul de amabil să ne primească, şi iată-ne pe toţi cinci sau şase plecând împreună cu ei să mâncăm carne de vită înăbuşită pe înălţimile Montmartre, unde locuiau.

Recunosc că-mi doream oarecum să cunosc căminul acestui artist. De când se însurase, prietenul nostru trăia foarte retras, aproape tot timpul la ţară; dar ceea ce ştiam despre viaţa lui îmi suscita curiozitatea. În urmă cu cincisprezece ani, în toată fervoarea imaginaţiei sale romantice, întâlnise prin suburbiile Romei o fată superbă, de care se îndrăgostise până peste cap. Maria Assunta locuia împreună cu tatăl ei şi cu o droaie de fraţi şi surori într-una din acele căsuţe din Trastevere, cu temeliile în apele Tibrului şi o bătrână navă de pescuit la baza zidurilor. Într-o zi, o zări pe această frumoasă italiancă umblând desculţă prin nisip, cu fusta ei roşie plisată, cu mânecile de pânză cafenie suflecate până la umeri, scoţând anghile cu un fileu mare îmbibat cu apă. Solzii strălucind prin ochiurile pline de apă, fluviul auriu, fusta stacojie, acei frumoşi ochi negri, profunzi, gânditori, întunecaţi parcă în reveria lor de razele de soare înconjurătoare, îl frapară pe artist, poate că într-o manieră oarecum vulgară, precum hârtia imprimată a unei romanţe în vitrina unui vânzător de muzică. Întâmplător fata avea inima liberă, căci nu iubise până atunci decât un motan şiret şi roşcovan, mare pescar de anghile şi el, căruia i se zbârlea blana când se apropia de stăpână.

Animale şi oameni, amorezul nostru reuşi să

îmblânzească toată această lume, se căsători la Sfânta Maria din Trastevere şi o aduse cu el în Franţa pe frumoasa Assunta, împreună cu al său *gatto*...

Ah! *Povero*, ar fi trebuit să mai aducă de acolo şi o rază de soare, o bucată din cerul albastru, excentricitatea costumului, trestiile Tibrului şi marile plase de pescuit rotitoare de sub *Ponte Rotto*, întreg tabloul. Atunci n-ar mai fi avut cruda deziluzie pe care o trăi când, după ce se instalaseră într-un apartament modest de la etajul al patrulea, pe înălţimile din Montmartre, o zări pe frumoasa lui Trastevereza împopoţonată cu o crinolină, cu o rochie cu volănaşe şi o pălărie pariziană care, mereu în dezechilibru peste cosiţele ei grele, lua o atitudine de independenţă totală. În răceala şi limpezimea teribilă a cerului parizian, nefericitul îşi dădu seama că soţia lui era proastă, fatalmente proastă. Acei frumoşi ochi negri, pierduţi în reverii infinite, nu rulau nicio idee în undele lor catifelate. Străluceau precum ai unui animal care digeră calm, sau cu câte un reflex înviorător al zilei, nimic mai mult. Înfăţişându-se astfel, femeia părea grosolană, rustică, obişnuită să conducă cu un simplu gest al mâinii întreaga lume micuţă din cabana sa, cea mai mică împotrivire provocându-i accese de furie îngrozitoare.

Cine ar fi zis că această gură frumoasă, contractată de tăcere în forma cea mai pură a chipurilor antice, se deschidea subit ca să arunce cuvinte injurioase în valuri grăbite, tumultuoase? ... Fără să se respecte nici pe sine, nici pe el, cu

voce tare, în stradă, la scenă deschisă, căuta motive de ceartă, făcându-i scene de gelozie înspăimântătoare. Ca să închei, era lipsită de orice simţământ artistic, complet ignorantă faţă de profesia şi limba soţului ei, faţă de uzanţe, faţă de orice. Deoarece bruma de franceză pe care-o învăţase n-o făcuse decât să uite italiana, ajunsese să-şi compună un soi de jargon, cu cuvinte jumătate dintr-o limbă şi jumătate din cealaltă, cu un efect cât se poate de comic. Pe scurt, această poveste de iubire, începută ca un poem de Lamartine, avea să se termine ca un roman de Champfleury... După ce încercase îndelung să-şi civilizeze sălbăticiunea, poetul îşi dădu seama că trebuie să se dea bătut. Prea onest ca s-o abandoneze, poate încă îndrăgostit, se hotărî să se izoleze, să nu mai vadă pe nimeni, să lucreze din greu. Puţinele persoane apropiate pe care le mai primea la el se simţeau stânjenite şi nu mai veneau. Aşa se face că, de cincisprezece ani, trăia izolat în gospodăria lui ca într-o colibă de leproşi.

Tot gândindu-mă la această existenţă nefericită, mă uitam la cuplul ciudat care păşea înaintea mea. El, fragil, înalt, uşor adus de spate. Ea, hotărâtă, masivă, scuturând de pe umeri şalul care o stânjenea, independentă în mersul ei ca un bărbat. Era destul de bucuroasă, vorbea tare şi, din când în când, se întorcea ca să vadă dacă o urmărim, strigându-i pe nume pe aceia dintre noi pe care-i cunoştea, tare, cu un ton familiar, ajutându-se de gesturi largi, ca şi cum ar fi strigat de departe o barcă de pescuit de pe Tibru. Când am ajuns la ei, portarul, furios că vede intrând la o

oră nepotrivită o întreagă bandă zgomotoasă, n-a vrut să ne lase să urcăm. Între italiancă şi el a avut loc pe scări o scenă teribilă. Noi eram înşiraţi cu toţii pe treptele răsucite, luminaţi pe jumătate de gazul care se stingea, stingheriţi, necăjiţi, neştiind dacă trebuia să coborâm.

— Haideţi repede, să urcăm, ne spuse poetul cu o voce scăzută, iar noi îl urmarăm în linişte, în timp ce, sprijinită de balustrada care tremura din cauza greutăţii şi a furiei sale, italianca dădea frâu liber unui potop de injurii în care imprecaţiile romane alternau cu vocabularul de periferie.

Ce revenire pentru acest poet care tocmai făcuse furori în lumea artistică a Parisului şi care încă mai păstra în ochii lui pasionaţi admiraţia de care avusese parte la premieră! Ce rechemare umilitoare la viaţă!…

Abia în apropierea focului din salonaş frigul glacial provocat de această aventură prostească se risipi, şi curând am fi şi uitat de ea, dacă nu am fi auzit vocea stridentă şi râsetele grosolane ale signorei, care-i povestea în bucătărie servitoarei cât de tare zgâlţâise acea specie de *choulato*!… Odată masa pusă şi supa preparată, veni să se aşeze în mijlocul nostru, fără şal, fără pălărie sau voal, aşa încât putui s-o privesc în voie. Nu mai era frumoasă. Faţa dreptunghiulară, bărbia mare, îngroşată, părul cărunt şi des şi, mai presus de orice, expresia vulgară a gurii contrastau în mod ciudat cu eterna şi banala reverie a ochilor. Cu coatele sprijinite pe masă, familiară şi moleşită, se amesteca în conversaţie fără să piardă nicio clipă din vedere farfuria. Chiar pe deasupra capului ei,

mândru printre vechiturile melancolice din salon, ieşea din umbră un portret mare semnat de un nume ilustru: era Maria Assunta la vârsta de douăzeci de ani. Costumul roşu aprins, albul lăptos al şalului plisat, auriul strălucitor al bijuteriilor numeroase şi false scoteau admirabil în evidenţă strălucirea unui ten bronzat, umbra catifelată a părului des care-i cădea pe frunte şi părea să fie unit printr-o şuviţă aproape imperceptibilă de linia superbă şi dreaptă a sprâncenelor. Cum fusese oare posibil ca această exuberanţă a frumuseţii şi a vieţii să ajungă la atâta vulgaritate?… Şi, lucru curios, în timp ce

Trastevereza vorbea, îi admiram ochii frumoşi şi profunzi de pe pânza pictată.

Atmosfera călduroasă de la masă îi dăduse o stare bună de spirit. Ca să-l întremeze pe poet, pe care insuccesul amestecat cu glorie îl îndurera şi mai tare, îi dădea palme pe spate, râdea cu gura plină, spunând în jargonul ei îngrozitor că nu merită efortul să lase capul plecat în faţa acelui *campanile del domo*.

— Nu-i aşa, *gatto*? adăuga ea întorcându-se spre bătrânul cotoi paralizat de reumatism care sforăia lângă foc. Apoi, dintr-odată, în mijlocul unei discuţii interesante, striga la soţul ei cu o voce prostească şi brutală ca zgomotul unei flinte: Hei! Artistule… *la lampo qui filo*!

Nefericitul se întrerupea imediat ca să reaprindă lampa, umil, supus, atent să evite scena de care se temea şi pe care nu reuşise totuşi s-o evite.

Întorcându-ne de la teatru, ne-am oprit la

Maison d'or ca să luăm o sticlă de vin, cu care trebuia să udăm acel *estoufato*. Tot timpul drumului, Maria Assunta o purtase cu sfinţenie sub şalul său şi o aşezase, la sosire, pe masă, privind-o cu multă tandreţe, căci italiencelor le place vinul bun. De două sau trei ori deja, temându-se de clipele de neatenţie ale soţului ei şi de lungimea braţelor sale, îi spusese:

— Atenţie la *boteglia*… o s-o spargi.

În fine, ducându-se la bucătărie să aducă ea însăşi faimosul *estoufato*, îi strigă încă o dată:

— Orice-ar fi, să nu spargi *boteglia*.

Din nefericire, după plecarea femeii, poetul profită de ocazie să vorbească despre artă, teatru, succes, atât de relaxat, cu atâta vervă şi debit verbal, încât, zdrang!… Cu un gest mai elocvent decât celelalte, iată mirifica sticlă spărgându-se în mii de bucăţele în mijlocul salonului. N-am mai văzut niciodată pe nimeni atât de înspăimântat. Se opri brusc şi deveni îngrozitor de palid… În acelaşi timp, din camera alăturată se auzi vocea de contralto a Assuntei, care bombănea, şi italianca apăru în uşă, cu ochii înflăcăraţi, cu buzele umflate de furie, roşie toată de văpaia cuptorului.

— *Boteglia*! strigă ea cu o voce teribilă.

Atunci el, timid, se aplecă spre urechea mea:

— Spune-i că tu ai spart-o.

Şi amărâtului îi era atât de frică, încât simţeam cum îi tremură picioarele sub masă.

IV

Un cuplu de cântăreţi

Cum să nu se fi iubit? Frumoşi şi celebri amândoi, cântând în aceleaşi arii, trăind în fiecare

seară de-a lungul a cinci acte ale aceleiaşi vieţi artificiale şi pasionate. Cine se joacă cu focul riscă să se ardă. Nu-ţi spui de douăzeci de ori pe lună „Te iubesc!” în suspinele flautului şi-n tremurul viorii fără să ajungi să fii cuprins de emoţia propriei voci. Cu timpul, pasiunea lor veni în învăluiri armonioase, în ritmuri surprinzătoare, în splendoarea costumelor şi a fundalului deopotrivă. Veni pe fereastra pe care Elsa şi Lohengrin o deschid larg în noaptea vibrând de sunete şi de lumini:

— Hai să respirăm miresmele îmbătătoare…

Alunecă printre coloanele balconului Capuleţilor, unde Romeo şi Julieta întârzie sub licărirea zorilor:

— Departe-i ziua încă! Privighetoarea fu, nu ciocârlia.

Şi blând îi surprinse pe Faust şi pe Marguerita sub raza de lună ce urcă de pe banca rustică spre obloanele cămăruţei lor, printre împletiturile de iederă şi de trandafiri înfloriţi:

— Lasă-mă, lasă-mă să-ţi contemplu chipul.

Curând, tot Parisul află despre iubirea lor şi începu să se intereseze de ea. Aceasta fu curiozitatea sezonului. Oamenii se duceau să admire aceste două stele minunate care gravitau blând una spre cealaltă, pe cerul muzical al operei. În sfârşit, într-o seară, după un bis entuziast, pe când cortina cobora, separând sala ce răsuna de aplauze de scena presărată cu buchete, unde rochia albă a Julietei se plimba peste cameliile desfrunzite, cei doi cântăreţi fură cuprinşi de un elan irezistibil, ca şi cum iubirea

lor, un pic artificială, nu aşteptase decât emoţia unui mare triumf pentru a se revela. Se îmbrăţişară, îşi făcură jurăminte, consacrate de aplauzele îndepărtate şi persistente ale sălii. Cele două stele intraseră în conjuncţie.

După căsătorie, trecu ceva timp înainte de a fi văzuţi din nou pe scenă. Apoi, la sfârşitul concediului, apărură din nou în aceeaşi piesă. Revenirea lor fu o adevărată revelaţie. Până atunci, dintre cei doi cântăreţi, bărbatul deţinuse supremaţia. Ceva mai în vârstă decât ea, mai obişnuit cu publicul, căruia îi cunoştea bine slăbiciunile şi preferinţele, ţinea parterul şi lojile sub vraja vocii sale. Pe lângă el, ea nu părea decât o elevă admirabil înzestrată, promisiunea unui viitor geniu; vocea ei prea tânără era colţuroasă, la fel ca umerii subţiri. Astfel, în momentul revenirii, când apăru într-unul din rolurile ei de altă dată şi când sunetul plin, bogat şi amplu fu descătuşat de la primele note, abundent şi pur precum apa dintr-o sursă vie, sala fu cuprinsă de uimire şi de încântare aşa de tare, încât toată atenţia din acea seară se concentră asupra ei. Fu pentru tânăra femeie una din acele zile fericite în care atmosfera înconjurătoare devine limpede, calmă, vibrantă, pentru a-ţi aduce toate razele, toate adulaţiile succesului. Cât despre soţ, aproape că uitară să-l aplaude şi, cum orice lumină orbitoare dă naştere unei umbre profunde împrejurul ei, se simţi îndepărtat, întocmai ca un figurant, în colţul cel mai obscur al scenei.

În fond, această pasiune care se revelase în cântecul interpretei, în vocea sa dublată de şarm

şi tandreţe, fusese inspirată de el. Numai el aprindea scânteia în acei ochi profunzi; iar ideea ar fi trebuit să-l facă mândru, dar vanitatea actorului se dovedi mai puternică. La sfârşitul spectacolului, îl chemă pe liderul galeriei şi-l certă aspru. Pierduse intrările, ieşirile, uitase rechemarea pe scenă după cel de-al treilea act. Voia să se plângă directorului…

Vai! Degeaba vorbi, iar galeria degeaba se strădui să se supună comenzii lui, graţiile publicului, de acum cucerit de soţia sa, rămaseră astfel definitiv. Ea avea norocul să primească roluri foarte bine alese, potrivite cu talentul şi frumuseţea ei, în care apărea cu calmul unei mondene care venea la bal împodobită în culori adecvate şi sigură de ovaţii. Cu fiecare nou succes, soţul se arăta mai trist, mai nervos, mai iritabil. Acesta avea pentru el efectul unui furt, ca şi cum faima îl părăsea în mod ireversibil, ducându-se la ea. Mult timp se strădui să-şi ascundă de toţi, mai ales de soţia lui, această suferinţă nedemnă; dar într-o seară, pe când urca scările spre cabina sa, ţinându-şi cu ambele mâini rochia încărcată de buchete, ea îi spuse cu o voce încă tulburată de emoţia aplauzelor:

— Astăzi am avut parte de un public grozav.

El îi răspunse:

— Dacă zici tu!… Atât de ironic, atât de amar, încât tinerei femei i se deschise subit mintea în faţa adevărului.

Soţul ei era gelos! Şi nu era gelozia iubitului care vrea ca soţia lui să fie frumoasă doar pentru el, ci gelozia artistului, rece, feroce, implacabilă.

Uneori, când se oprea la sfârşitul unei arii şi ovaţiile înteţite veneau spre ea dinspre toate mâinile întinse, el afişa o figură impasibilă, distrată, iar privirea lui absentă părea să le spună spectatorilor: „După ce veţi termina de aplaudat, voi cânta”.

O! Aplauzele, acest zgomot de grindină cu rezonanţe atât de plăcute pe culoare, în sală, în culise; odată ce l-ai cunoscut, este imposibil să trăieşti fără el. Marii actori nu mor nici de boală, nici de bătrâneţe, ci încetează să mai existe atunci când nu mai primesc aplauze. În faţa indiferenţei publicului, personajul nostru fu cuprins de o puternică deznădejde. Slăbea, devenea arţăgos, sarcastic. Degeaba se tot analiza, îşi privea răul incurabil în faţă sau îşi repeta înainte de a urca pe scenă: „Totuşi, este nevasta mea… Iar eu o iubesc! …”

Înaintea artificialităţii teatrului, sentimentul adevărului pălea dintr-odată. Încă o iubea pe soţia lui, dar o detesta pe cântăreaţă. Ea îşi dădea bine seama de asta şi, aşa cum îngrijeşti un bolnav, supraveghea această tristă manie. La început, se gândise să-şi micşoreze succesul, menajându-se, nefolosindu-şi toate calităţile vocale; dar hotărârile sale, ca şi ale soţului, nu rezistau prea mult sub luminile rampei. Talentul ei, aproape independent de sine, îi întrecea voinţa. Atunci începu să se umilească, să se facă mică în faţa lui. Îi cerea sfaturi, îl întreba dacă interpretase bine rolul, dacă şi el îl înţelesese la fel.

Fireşte, el nu era niciodată mulţumit. Cu aerul acela bonom, cu tonul acela de falsă

camaraderie pe care o au actorii între ei, îi spunea, în serile în care se bucura de un succes enorm:

— Ai grijă de tine, micuţo… acum nu e bine. nu progresezi.

Alteori voia s-o împiedice să mai cânte:

— Bagă de seamă, te epuizezi… te chinui prea tare… Nu-ţi irosi şansa. Crede-mă! Ar fi timpul să-ţi iei concediu.

Recurgea chiar la pretexte prosteşti. Ba era răcită, ba nu era în voce. Ori îi căuta pricini ca un cabotin:

— Ai reluat prea repede finalul duetului. ai stricat efectul meu. Ai făcut-o înadins.

Nu-şi dădea seama, nefericitul, că el era cel care-i stânjenea cântecul, rostea replicile mai repede ca s-o împiedice să-şi primească aplauzele şi, din dorinţa de a recuceri publicul, monopoliza centrul scenei, lăsându-şi soţia să cânte în plan secund. Ea nu se plângea, îl iubea prea mult. De altfel, succesul te face mai indulgent şi, în fiecare seară, din umbra în care încerca să se refugieze, să se ascundă, succesul o obliga să reapară glorioasă în luminile rampei. Acest caz deosebit de gelozie fu repede observat la teatru, iar camarazii se amuzau pe seama lui. Îl copleşeau pe cântăreţ cu complimente referitoare la talentul soţiei. Îi frunzăreau pe sub ochi articolul din ziua precedentă unde, după patru coloane mari consacrate stelei, critica acordase câteva rânduri faimei aproape stinse a soţului. Într-o zi, după ce tocmai citise unul dintre aceste articole, intră în cabina soţiei, furios, cu ziarul desfăcut, şi-i spuse,

alb de furie:

— Acest bărbat a fost deci amantul tău?

Ajunsese la acest stadiu al cuvintelor injurioase. Prin urmare, nefericita femeie, sărbătorită, invidiată, al cărei nume devenit cap de afiş putea fi citit peste tot prin Paris, postat chiar în vitrine ca aducător de succes, pe etichetele subţiri şi aurii ale cofetarilor, ale negustorilor de parfumuri, ducea cea mai tristă şi mai umilitoare dintre existenţe. Nu mai îndrăznea să deschidă niciun ziar, de teamă că va descoperi vreun elogiu la adresa ei, plângea peste florile care i se aruncau şi pe care le lăsa să moară într-un colţ al cabinei pentru a nu perpetua acasă amintirea crudă a serilor triumfătoare. Voise să renunţe la teatru, dar soţul se opusese:

— O să se spună că eu te-am făcut să pleci.

Şi oribilul supliciu continuă pentru amândoi.

În seara unei premiere, cântăreaţa tocmai urma să urce pe scenă. Cineva îi spuse:

— Ţineţi-vă bine... Vă aşteaptă o întreagă maşinaţiune în sală.

Îi veni să râdă. O maşinaţiune împotriva ei? Şi cu ce scop, ferească Dumnezeu!... Ea, care nu avea decât simpatii şi se ţinea la distanţă de orice coterie. Şi totuşi, era adevărat. La jumătatea piesei, în toiul unui duet cu soţul ei, în momentul în care vocea sa superbă, atingând cea mai înaltă octavă a registrului, desăvârşea sunetul pe o suită de note egale şi pure ca perlele rotunde dintr-un colier, fu întreruptă brusc de un potop de fluierături. Sala era la fel de emoţionată şi surprinsă ca şi ea. Respiraţiile păreau suspendate,

captive în piepturi ca şi suita pe care nu putuse s-o termine. Dintr-odată, o idee nebunească, înspăimântătoare, îi cutremură spiritul. El era singur pe scenă, faţă-n faţă cu ea. Îl privi fix şi văzu în privirea lui străfulgerarea unui surâs meschin. Biata femeie înţelese. Hohotele de plâns o sufocau. Nu putu decât să izbucnească în lacrimi şi să dispară tulburată în înghesuiala culiselor.

Soţul fusese cel care făcuse ca ea să fie fluierată!

V

O neînţelegere

Versiunea femeii

Ce-i cu el? De ce are necaz pe mine? Nu pricep nimic. Şi totuşi, am făcut totul ca să fie fericit… pentru numele lui Dumnezeu! Nu spun că, în locul unui poet, nu mi-ar fi plăcut să mă căsătoresc cu un notar, cu un avocat, cu cineva mai aşezat, mai puţin cu capul în nori ca profesie; dar, în fine, aşa cum era, îmi plăcea. Îl găseam puţin exaltat, dar amabil în acelaşi timp şi bine crescut; pe urmă, avea şi ceva avere, iar eu mă gândeam că, odată însurat, poezia n-o să-l împiedice să caute un loc bun unde să ne simţim confortabil. În acelaşi timp, şi eu răspundeam cerinţelor lui. Când venea să mă vadă la mătuşa mea, la ţară, nu mai nimerea cuvintele cu care să admire ordinea şi rânduiala micuţei noastre locuinţe, îngrijită ca o mănăstire. „Este amuzant! …” spunea el. Râdea, îmi dădea tot soiul de nume luate de prin poeme, din romanele pe care le citise. Mărturisesc că asta m-a şocat puţin; aş fi vrut să fie mai serios. Dar abia după ce ne-am

căsătorit şi ne-am mutat la Paris am început să resimt diferenţele dintre noi.

Eu, care visam la un interior micuţ, bine îngrijit, luminos şi curăţel, m-am trezit deodată că-l văd înghesuind în apartamentul nostru nişte mobile inutile, demodate, pline de colb, cu tapiserii decolorate, vechi de când lumea… La fel s-a întâmplat şi cu alte lucruri. Închipuiţi-vă că m-a făcut să urc în pod o pendulă Empire foarte drăguţă, pe care mi-o dăruise mătuşa mea, şi nişte tablouri admirabil înrămate, primite de la amicii de la pensiune. Toate îi păreau hidoase. Încă mă mai întreb de ce. Căci, în sfârşit, cabinetul lui de lucru era o adunătură de tablouri vechi şi afumate, de statuete pe care mi-era ruşine să le privesc, de vechituri ciobite şi inutile, de candelabre coclite, de vaze din care se scurgea apa, de ceşti desperecheate. Lângă frumosul meu pian din lemn de palisandru, aşezase unul mai micuţ, foarte urât, foarte scorojit, căruia îi lipseau aproape jumătate din clape şi care era atât de uzat că de-abia se mai auzea. În ceea ce mă priveşte, începusem să-mi spun: „Asta-i bună! Deci artiştii sunt puţin cam nebuni. Nu-i plac decât lucrurile inutile, dispreţuieşte tot ceea ce e de folos”. Când i-am văzut prietenii, lumea pe care o primea în vizită, a fost şi mai rău. Indivizi cu părul lung, cu barba mare, prost pieptănaţi, prost îmbrăcaţi, care nu se jenau să fumeze în prezenţa mea şi pe care mi-era greu să-i înţeleg, căci aveau cu totul alte idei decât mine. Rosteau cuvinte mari, fraze mari, nimic natural, nimic simplu. Pe lângă toate acestea, nu aveau nici cea mai mică noţiune a

convenienţelor: puteai să-i ai ca oaspeţi la cină de douăzeci de ori în şir, că nu ţi-ar fi întors nicio invitaţie, nicio politeţe. Nicio felicitare, nicio bomboană de Anul Nou. Nimic. Unii dintre aceşti domni erau însuraţi şi-şi aduceau nevestele cu ei. Să fi văzut ce fel de persoane erau acelea! Purtau în zilele obişnuite nişte toalete superbe, cum eu n-aş purta niciodată, mulţumesc lui Dumnezeu! Şi erau atât de prost aranjate, fără vreo ordine sau metodă. Coafuri umflate, fuste cu trenă şi talente pe care le afişau cu nonşalanţă. Unele interpretau melodii ca nişte actriţe şi cântau la pian ca nişte profesoare; şi trăncăneau despre orice, ca bărbaţii. Acum vă întreb, este normal? Oare femeile serioase, odată măritate, trebuie să se gândească la altceva decât la treburile gospodăreşti? Asta am încercat să-l fac să înţeleagă pe soţul meu, care era întristat că renunţasem la muzică. Muzica este bună când eşti mică şi nu ai altceva mai bun de făcut. Însă, cu toată sinceritatea, m-aş fi simţit ridicol să mă aşez zi de zi în faţa unui pian.

Da! Ştiu bine. Cea mai mare mâhnire a lui împotriva mea este că am vrut să-l sustrag acestui mediu atât de nociv pentru el. „Mi-ai îndepărtat toţi prietenii”, îmi reproşa adeseori. Da, asta am făcut, şi nu-mi pare rău. Oamenii aceia l-ar fi făcut până la urmă să-şi piardă minţile. Uneori, după ce plecau, îşi petrecea noaptea compunând versuri, plimbându-se în lung şi-n lat şi vorbind cu voce tare. De parcă nu era destul de ciudat, destul de original fără să mai fie provocat şi de alţii! Ce de capricii, ce de toane a trebuit să suport! Subit,

dimineaţa, venea în camera mea:

— Repede, ia-ţi pălăria… Mergem la ţară.

Trebuia să las totul cum era, cusutul, treburile gospodăreşti, să luăm trăsura, apoi trenul, să cheltuim o căruţă de bani! Iar eu care nu visam decât să economisesc. Căci, în sfârşit, nu cu o rentă de cincisprezece mii de franci pe an te puteai socoti bogat în Paris şi capabil să le asiguri traiul copiilor tăi. La început, râdea de observaţiile mele, încerca să mă facă să râd; apoi, când a văzut intenţia mea fermă de a rămâne serioasă, mi-a reproşat simplitatea şi dragostea pentru cămin. Este oare vina mea că detest teatrul, concertele, toate acele serate artistice spre care dorea să mă atragă şi unde-şi regăsea cunoştinţele de altă dată, o grămadă de zăpăciţi, de boemi, de risipitori?

La un moment dat, crezusem că va deveni mai raţional. Reuşisem chiar să-l scot din lumea lui scandaloasă, să ne facem un anturaj de oameni cu judecată, bine poziţionaţi în societate, să-i creez relaţii utile… Ei bine! Nu. Domnul se plictisea. Se plictisea de dimineaţa până seara. La micile noastre serate, unde aveam grijă să aşez un whist, un ceai, tot ceea ce era necesar, el venea cu aşa o figură, cu aşa o stare de spirit! Şi când rămâneam singuri, acelaşi lucru. Şi totuşi, eram foarte atentă. Îi spuneam: „Citeşte-mi câte ceva din ce scrii”. Iar el îmi recita versuri, tirade. Nu pricepeam nimic, dar mă prefăceam că mă interesează şi, când şi când, făceam câte o mică remarcă ce oricum avea darul de a-l agasa mereu. Într-un an, lucrând zi şi noapte, nu a putut să-şi

adune rimele decât într-o singură carte care nu s-a vândut. I-am spus: „A!... vezi bine...” Pe bună dreptate, ca să-l îndrept spre ceva mai inteligibil, mai productiv. A făcut o criză de nervi înspăimântătoare şi, de atunci, a fost cuprins de o tristeţe perpetuă care mă făcea foarte nefericită. Prietenii mă consolau cum puteau mai bine:

— Vezi tu, draga mea, de vină e plictiseala, proasta dispoziţie a unui om fără ocupaţie. Dacă ar munci mai mult, nu ar mai fi atât de posomorât.

Atunci am pornit să-i caut, inclusiv prin cunoştinţele apropiate, un loc de muncă. Am răscolit cerul şi pământul, am făcut nu ştiu câte vizite pe la soţiile oficialilor guvernamentali, ale şefilor departamentelor, am fost până şi la cabinetul ministrului, fără să-l previn. Doream să-i fac o surpriză. Îmi spuneam: „Vom vedea dacă va fi bucuros de data asta”. În sfârşit, în ziua în care am primit numirea sa, într-un plic frumos cu cinci sigilii, m-am dus să i-o pun pe masă, înnebunită de bucurie. Aceasta însemna siguranţa viitorului, belşugul, calmul muncii, mulţumirea de sine... Ştiţi ce mi-a spus? Mi-a spus că „nu mă va ierta niciodată”. După care a rupt scrisoarea ministrului în mii de bucăţele şi a fugit trântind uşile. Vai! Artiştii, aceste biete minţi tulburate care înţeleg viaţa tocmai invers decât trebuie! Unde să ajungi cu un asemenea om? Aş fi vrut să-i vorbesc, să-l fac să înţeleagă. Dar nu. Mi se spusese bine: „Este nebun”. Atunci, la ce bun să-i mai vorbesc? Noi nu vorbim aceeaşi limbă. Nu m-ar înţelege, nu mai mult decât îl înţeleg eu pe el. Iar acum iată-ne aici, privindu-ne unul pe celălalt. Simt ura din

privirea sa şi totuşi am o oarecare afecţiune pentru el. Este de-a dreptul penibil.

Versiunea soţului

Mă gândisem la tot, îmi luasem toate măsurile de precauţie. Nu-mi doream o pariziancă, deoarece pariziencele îmi stârneau frică. Nu voiam o femeie bogată, care să vină cu un car de pretenţii. Mă temeam şi de ideea de a întemeia o familie, uniunea aceea teribilă de sentimente burgheze, acaparatoare, care te izolează, te subjugă, te sufocă. Soţia mea era exact ceea ce visam. Îmi spuneam: „Ea îmi va da totul”. Ce bucurie să educ acel spirit naiv în lumina lucrurilor frumoase, să iniţiez acea inimă pură în entuziasemele şi speranţele mele, să însufleţesc acea statuie!

Într-adevăr, avea aerul unei statui, cu ochii ei mari, serioşi şi calmi, cu profilul ei grec atât de regulat, cu trăsăturile uşor imobile şi severe, dar îndulcite de imprecizia unui chip tânăr uşor rozaliu, de umbra pletelor răvăşite. Adăugaţi la aceasta un uşor accent provincial care mă încânta cu deosebire, pe care-l ascultam cu ochii închişi, ca pe o amintire a copilăriei fericite, ecoul vieţii liniştite într-un loc îndepărtat, neştiut de nimeni! Şi când te gândeşti că acum acel accent mi-a devenit insuportabil!... Dar, pe atunci, trăgeam nădejde. Iubeam, eram fericit şi dispus să fiu astfel încă multă vreme. Muncind cu ardoare, odată căsătorit, începusem un nou poem, iar seara îi citeam versurile compuse în timpul zilei. Voiam s-o determin să facă parte cu totul din existenţa mea. Primele dăţi, îmi spunea „Este drăguţ”, iar

eu îi eram recunoscător pentru această aprobare copilărească, sperând că treptat va înţelege mai bine din ce anume se compunea existenţa mea.

Nefericita! Ce mult trebuie s-o fi plictisit! După ce-i citeam versurile mele, i le explicam, căutând în frumoşii ei ochi miraţi licărirea mult-aşteptată, crezând că am s-o văd mereu acolo. O obligam să-şi exprime părerea şi treceam peste orice nerozie pentru a reţine doar ceea ce întâmplarea făcea să i se pară bun. Mi-aş fi dorit atât de mult să fac din soţia mea o soţie de artist! … Dar nu! Ea nu pricepea. Degeaba îi citeam din marii poeţi, făcând apel la cei mai puternici, la cei mai tandri, rimele de aur ale poemelor de dragoste cădeau asupra ei cu plictiseala şi răceala unei averse. Odată, îmi amintesc bine, citeam *Noaptea de octombrie*; ea m-a întrerupt ca să mă-ntrebe ceva mai serios. Am încercat atunci să-i explic că nu e nimic în lume mai serios decât poezia, care este însăşi esenţa vieţii, pe deasupra căreia pluteşte ca o lumină vibrantă, în care cuvintele şi gândurile se înalţă şi sunt transfigurate. Oh! Surâsul dispreţuitor al gurii ei drăguţe şi privirea condescendentă!… De parcă i-ar fi vorbit un copil sau un nebun.

Ce de forţă şi elocvenţă inutilă am irosit! Nimic nu mergea. Mă loveam neîncetat de ceea ce ea numea bunul-simţ, raţiunea, această scuză eternă a inimilor seci şi-a spiritelor înguste. Şi nu doar poezia o deranja. Înainte de căsătoria noastră, credeam că este muziciană. Părea să înţeleagă partiturile după care cânta, subliniate de profesorul ei. Nici nu se măritase bine că a închis

pianul, a renunţat la muzică... Aţi auzit de ceva mai trist decât abandonarea de către tânăra femeie a tot ceea ce-i plăcuse când fusese fată? Odată replica rostită, rolul terminat, actriţa ingenuă îşi dă jos costumul. Totul cu gândul de a se căsători, o aparenţă de talente neînsemnate, de surâsuri drăguţe şi de eleganţă pasageră. În cazul ei, schimbarea a fost instantanee. La început, sperasem că gustul pe care nu reuşisem să i-l insuflu, înţelepciunea artei, a lucrurilor frumoase, avea să le cunoască, în ciuda voinţei ei, în acest Paris admirabil unde privirea şi spiritul se purifică fără să-ţi dai seama. Dar ce să faci cu o femeie care nu ştie să deschidă o carte, să privească un tablou, pe care totul o plictiseşte, care nu vrea să vadă nimic? Am înţeles că trebuia să mă resemnez cu gândul că nu aveam lângă mine decât o menajeră activă şi econoamă, vai, foarte econoamă. Doar femeia, după Proudhon, nimic mai mult. Ar fi trebuit să iau o hotărâre; sunt atâţia artişti în situaţia mea! Dar rolul acesta modest nu-i era de ajuns.

Puţin câte puţin, pe ascuns, pe tăcute, a ajuns să-mi îndepărteze toţi prietenii. În prezenţa ei, nu ne jenam deloc. Vorbeam la fel ca-n trecut; iar din exagerările noastre artistice, din acele axiome nebuneşti, din paradoxurile în care ideea se deghiza pentru a surâde mai bine, ea nu înţelegea nici fantezia, nici ironia. Toate acele lucruri nu făceau decât s-o irite şi s-o uluiască. Aşezată într-un colţişor al salonului, asculta fără să zică nimic, promiţându-şi să-i elimine unul câte unul pe toţi cei care o şocau atât de mult. În ciuda primirii

aparent prietenoase, în casa mea se simţea deja acel curent de aer rece care te avertiza că uşa este deschisă şi că ar fi deja timpul să pleci.

Odată plecaţi prietenii mei, i-a înlocuit cu ai ei. M-am trezit asaltat de o lume neroadă, străină artei, plictisitoare şi cu un dispreţ profund faţă de poezie, deoarece „nu aduce câştiguri”. În mod expres, erau citate răspicat, în prezenţa mea, numele scriitorilor la modă, al autorilor de piese şi de romane de duzină: „Unul ca ăsta câştigă o grămadă de bani!…”

Să câştigi bani! Numai asta conta pentru acei monştri, iar pe mine mă durea să-mi văd soţia gândind ca ei. În acest mediu sinistru, toate obiceiurile ei provinciale, toate vederile ei meschine şi limitate se îngustau şi mai mult, transformându-se într-o zgârcenie incredibilă.

Cincisprezece mii de franci pe an! Mi se părea totuşi că din banii aceia puteam trăi fără a avea grija zilei de mâine. Ei bine, nu. O auzeam mereu vorbind de economii, de reforme, de plasamente avantajoase. Pe măsură ce mă copleşea cu toate aceste detalii prosteşti, simţeam că-mi dispar tot gustul şi dorinţa de muncă. Uneori, venea aproape de biroul meu, frunzărind dispreţuitor versurile începute. „Doar asta!” spunea ea, numărând orele pierdute cu acele mici versuri neînsemnate. Ah! Dacă aş fi ascultat-o, acest nume frumos de poet, care-mi cheltuise atâţia ani, s-ar fi târât acum prin mocirla neagră a scrierilor de senzaţie… Şi când mă gândesc că tot acestei femei îi dăruisem la început toată inima mea, toate visele mele; când mă gândesc că acest

dispreţ de care dă dovadă pentru că nu câştig bani datează de la începutul căsniciei. Într-adevăr, mi-e ruşine şi cu mine, şi cu ea.

Nu aduc bani! Asta explică totul, reproşul din privirea ei, admiraţia sa pentru banalităţile productive, până la demersul pe care l-a făcut recent ca să-mi obţină nu ştiu ce slujbă în biroul unui ministru.

Dar am rezistat. Nu-mi rămâne decât atât, o voinţă inertă, capabilă să facă faţă oricărui asalt, oricărei persuasiuni. Poate să vorbească ore întregi, să mă îngheţe cu cel mai rece surâs al ei, gândirea mea îi scapă mereu, îi va scăpa întotdeauna. Şi am ajuns aici! Căsătoriţi, condamnaţi să trăim împreună, dar separaţi de multe leghe, şi suntem amândoi prea laşi, prea descurajaţi ca să facem vreun pas unul spre celălalt. Cam atât despre viaţă. E oribil!

VI

Acte de violentă

CABINETUL DOMNULUI PETITBRY

Avocat consultant

Doamnei Nina de B… la domiciliul mătuşii sale din Moulins.

Doamnă, conform dorinţelor mătuşii dumneavoastră, m-am ocupat de chestiunea în cauză. Am pus toate datele cap la cap şi am supus plângerea dumneavoastră celei mai minuţioase investigaţii. Ei bine, în sufletul şi conştiinţa mea nu găsesc că fructul este suficient de copt, sau, ca să vorbesc mai pe şleau, că sunteţi pe deplin îndreptăţită să faceţi o cerere de separare. Să nu uităm, într-adevăr, că legea franceză este o

persoană foarte pozitivă, care nu are nici delicateţea, nici instinctul nuanţelor. Ea nu cunoaşte decât fapta, fapta serioasă, brutală şi, din nefericire, tocmai fapta este cea care ne lipseşte. Cu siguranţă, am fost profund mişcat să citesc povestirea acestui prim an de căsătorie atât de penibil pentru dumneavoastră. Aţi plătit foarte scump gloria de-a vă căsători cu un artist faimos, unul dintre acei oameni pentru care renumele, adulaţia dau naştere unui egoism monstruos şi care trebuie să trăiască singuri sub ameninţarea de a sfărâma fragila şi timida existenţă care caută să se ataşeze de a lor... Ah! Doamnă, câte soţii nefericite, în aceeaşi postură ca dumneavoastră nu am văzut de la începutul carierei mele! Aceşti artişti, care trăiesc numai pentru public, nu aduc acasă decât oboseala gloriei sau tristeţea eşecurilor. O existenţă leneşă, fără busolă sau cârmă, idei subversive, opuse oricărei convenţii sociale, dispreţul faţă de familie şi bucuriile ei, excitarea creierului prin recurgerea abuzivă la tutun, la licori puternice, fără să mai vorbim de restul, iată din ce se compune îngrozitorul element artistic căruia draga dumneavoastră mătuşă doreşte să vă sustragă; dar, vă repet, înţelegând foarte bine neliniştile sale, chiar remuşcările sale de a fi consimţit la un asemenea mariaj, nu văd cum ar fi cu putinţă ceea ce cereţi.

Şi totuşi, am început deja un proiect de memoriu judiciar unde cele mai mari obiecţii ale dumneavoastră se găsesc grupate şi puse în lumină cu destul de multă pricepere. Iată principalele capitole ale lucrării:

1° *Conduita insultătoare a domnului faţă de familia doamnei*.

— Refuzul de a o primi pe mătuşa noastră din Moulins, care ne-a crescut şi ne adoră. Porecle ca Tuşa Cocoşilă, Zâna Cocoşilă şi altele, atribuite acestei venerabile domnişoare, care este uşor adusă de spate. Glume, epigrame, desene în creion sau cu pana pe seama sus-numitei şi a infirmităţii ei.

2° *Lipsa sociabilităţii*.

— Refuzul de a-i vedea pe amicii doamnei, de a face vizite de nuntă, de a trimite felicitări sau de a răspunde invitaţiilor etc.

3° *Firea risipitoare*.

— Bani daţi cu împrumut fără recipisă la tot soiul de boemi.

— Masa mereu pusă, casa transformată în han.

— Subscrieri continue pentru statui, morminte, opere ale nefericiţilor confraţi.

— Înfiinţarea unei reviste artistice şi literare!!!

4° *Lipsa manierelor faţă de doamnă*.

— Rostirea cu voce tare, făcând aluzie la noi, a invectivului: „Ce proastă!…”

5° *Tratamente dure şi violenţă*.

— Excesiva brutalitate a domnului.

— Furie din cele mai neînsemnate motive.

— Spargerea veselei şi a mobilelor.

— Gălăgie, scandal, expresii nepoliticoase.

Toate acestea, după cum vedeţi, dragă doamnă, formează un corp de acuzaţii destul de respectabile, însă insuficiente. Ne lipsesc actele

de violenţă. Ah! dacă am avea măcar un act de violenţă, un act de violenţă cu martori, cât de mic, totul ar fi superb. Dar acum, că aţi pus o distanţă de cincizeci de leghe între dumneavoastră şi soţ, nu putem spera la un eveniment de acest gen. Spun „spera” pentru că, în situaţia dată, un act de brutalitate din partea acestui om ar fi cel mai fericit lucru care vi s-ar putea întâmpla.

Aşteptându-vă ordinele, rămân servitorul dumneavoastră devotat şi respectuos.

PETITBRY

P.S. Brutalitate în faţa martorilor, desigur!…

Domnului Petitbry, *la Paris*.

Ei! Ia te uită, domnule, unde am ajuns! Iată ce au făcut legile dumneavoastră din vechea cavalerie franceză!… Astfel, deşi este de ajuns o neînţelegere pentru a separa două inimi pentru totdeauna, tribunalelor dumneavoastră le trebuie acte de violenţă pentru a motiva această separare. Nu este oare nedemn, injust, barbar, revoltător? Gândiţi-vă că, pentru a-şi recăpăta libertatea, biata mea micuţă este obligată să-şi pună capul sub sabia călăului, să se ofere pradă furiei monstrului, ba chiar să-l incite… Dar nu contează, ne-am hotărât deja. Ne trebuie acte de violenţă. Ei bine! Le vom avea. De mâine, Nina se întoarce la Paris. Cum va fi primită? Ce se va întâmpla acolo? Nici nu îndrăznesc să visez fără să mă frământ. La gândul acesta, mâna îmi tremură, ochii îmi sunt înlăcrimaţi. Ah! Domnule. Ah! Maestre Petitbry. Ah!

NEFERICITA MĂTUŞĂ A NINEI

STUDIU AL DOMNULUI MARESTANG

Avocat pe lângă tribunalul din Sena

*Domnului Henri de B**, om de litere la Paris*.

Calm, calm, calm!... Vă interzic să mergeţi la Moulins, să vă lansaţi în căutarea fugitivei. Este mai inteligent, mai sigur s-o aşteptaţi la dumneavoastră acasă lângă şemineu. În fond şi la urma urmei, ce s-a întâmplat? Aţi refuzat s-o primiţi pe această fată bătrână ridicolă şi rea; soţia dumneavoastră s-a dus să-i fie alături. Trebuia să vă aşteptaţi la asta. Legăturile de familie sunt foarte puternice în inima unei soţii atât de tinere. Aţi luat-o prea repede. Închipuiţi-vă că este mătuşa care a crescut-o şi că nu are alţi părinţi în afară de ea... Îl are pe soţul ei, îmi veţi spune. Ah! Dragul meu copil, putem să ne facem această mărturisire, soţii nu sunt întotdeauna amabili. Cunosc pe unul anume care, în ciuda inimii sale bune, este de o aşa nervozitate, de o aşa violenţă! Sunt de acord că munca, preocupările artistice au de-a face cu asta într-o mare măsură. Orice ar fi, adevărul este că pasărea s-a speriat şi s-a întors la vechea ei colivie. Nu vă fie teamă; nu va rămâne acolo pentru mult timp. Ori mă-nşel amarnic, ori parizianca de ieri se va plictisi repede în acest mediu învechit şi nu va dura mult până va ajunge să regrete neliniştile poetului ei.

Mai cu seamă, nu plecaţi nicăieri.

Vechiul dumneavoastră prieten.

MARESTANG

Maestrului Marestang, avocat în Paris.

În acelaşi timp cu scrisoarea dumneavoastră atât de rezonabilă, atât de amicală, am primit o

telegramă de la Moulins, în care eram anunţat de întoarcerea Ninei. Ah! Ce profet bun aţi fost! Se întoarce astă-seară, singură, la fel cum a plecat, fără să fi făcut vreun demers în această privinţă. Acum trebuie să-i aranjez o viaţă atât de blândă, atât de agreabilă, încât să nu mai fie niciodată tentată să plece. Am păstrat atâta tandreţe, atâta răbdare de-a lungul acestor opt zile de absenţă. Doar asupra unui aspect nu sunt de acord: nu vreau s-o mai văd pe la noi pe oribila Tuşa Cocoşilă, pe această scriitoare pedantă de pe la 1820, care mi-a dat mâna nepoatei sale numai cu speranţa că mica mea celebritate se va adăuga la a ei. Bagă de seamă, dragul meu Marestang, că, de la începutul căsniciei mele, fata asta bătrână şi acră s-a băgat întotdeauna între mine şi soţia mea, plimbându-şi cocoaşa în toate momentele noastre fericite, pe la toate petrecerile, pe la teatru şi expoziţii, în lume, la ţară, peste tot. Să nu vă surprindă că, după toate acestea, m-am cam grăbit s-o dau afară, s-o trimit în orăşelul ei drag Moulins. Într-adevăr, dragul meu, nici nu ne dăm seama de răul pe care aceste fete bătrâne, ignorante în privinţa vieţii şi suspicioase, sunt capabile să-l provoace unui tânăr cuplu. Aceasta băgase în căpşorul drăguţ al nevestei mele o mulţime de idei false, depăşite, bizare, un sentimentalism rococo de pe timpul lui Ipsiboé sau al tânărului Florange: *Ah*! *dacă draga mea m-ar fi văzut*!… Pentru ea, eram un *poliet*, acel *poliet* pe care-l vedem pe frontispiciile din Renduel sau Ladvocat, încoronat cu lauri, cu o liră pe şold şi un mantou de valet cu guler de catifea pe care-l suflă

vântul de pe înaltele piscuri. Iată soţul pe care i-l promisese nepoatei sale, şi vă puteţi da seama cât de deziluzionată trebuie să fi fost biata mea Nina. În rest, recunosc că am fost foarte neîndemânatic cu această copilă dragă. După cum spuneţi, am vrut să precipit lucrurile, am înspăimântat-o. Asupra acestei educaţii puţin cam stricte, alterată de gândirea de pension şi de reveriile sentimentale ale mătuşii, trebuie să revin şi să refac totul pe-ndelete, lăsând timp parfumului provincial să se evapore… În sfârşit, totul este reparabil, căci se întoarce. Se întoarce, scumpul meu prieten!… Astă-seară mă duc s-o aştept la gară şi vom veni împreună acasă, braţ la braţ, împăcaţi şi fericiţi.

HENRI DE B.

Nina de B… mătuşii sale, la Moulins.

Mă aştepta la gară şi m-a primit surâzător, cu braţele întinse, de parcă mă întorceam dintr-o călătorie oarecare. Poţi să-ţi închipui că mi-am luat cea mai rece mină. Nici nu am ajuns bine acasă, că m-am închis în camera mea, unde am cinat singură, sub pretextul că eram obosită. Apoi am răsucit cheia de două ori în broască. A venit să-mi ureze noapte bună prin uşa închisă şi, ceea ce m-a surprins cel mai mult, s-a îndepărtat cu paşi de pisică, fără să se-nfurie şi fără insistenţă… În dimineaţa aceasta, îl voi vizita pe domnul Petitbry, care mi-a dat multe instrucţiuni cu privire la modul cum trebuie să mă port, ora, locul, martorii. Ah! Draga mea mătuşă, dac-ai şti ce teamă îmi este pe măsură ce se apropie momentul. Accesele lui de furie sunt atât de îngrozitoare.

Chiar şi când este blând ca ieri, ochii săi au sclipiri de furie. Dar voi încerca să fiu puternică gândindu-mă la tine, draga mea. De altfel, după cum mi-a zis domnul Petitbry, nu este decât un moment urât care va trece; apoi ne vom relua amândouă viaţa calmă şi fericită de altă dată.

NINA DE B.

De la aceeaşi către aceeaşi.

Dragă mătuşă, îţi scriu din patul meu, sfâşiată de emoţia acestei scene înspăimântătoare. Cine şi-ar fi închipuit că lucrurile vor căpăta o asemenea turnură? Şi totuşi, îmi luasem toate măsurile de precauţie. Le prevenisem pe Martha şi pe sora ei, care trebuia să ajungă la ora unu, şi alesesem pentru marea scenă momentul în care ne ridicam de la masă, în timp ce servitorii strângeau masa din sufrageria de lângă cabinetul lui. Încă de dimineaţă, planul meu era gata: o oră de game, de exerciţii la pian, de *Cloches du monastère*, de *Rêveries du Rosellen*, toate bucăţile pe care le detestă. Asta nu l-a împiedicat să lucreze, fără cel mai mic semn de iritare. La micul dejun, aceeaşi răbdare. Un mic dejun execrabil, resturi şi feluri de mâncare dulci pe care le detestă. Şi să-mi fi văzut toaleta! O rochie cu pelerină, veche de cinci ani, un şorţuleţ de mătase neagră, părul descreţit… Căutam pe fruntea lui semne de iritare, acel rid drept binecunoscut pe care domnul îl face între sprâncene la cea mai mică nemulţumire. Ei bine, nimic! Ai fi crezut că cineva îmi schimbase soţul. Mi-a spus cu un ton calm, puţin trist:

— Ia te uită! Ai revenit la vechea coafură?

Abia răspundeam, nedorind să grăbesc lucrurile înainte de venirea martorilor, iar apoi, este ciudat! Mă simţeam emoţionată, tulburată dinainte de scena pe care o aşteptam. În sfârşit, după câteva răspunsuri vagi din partea mea, s-a ridicat de la masă şi s-a retras în camera lui. L-am urmat, tremurând toată. Îmi auzeam prietenii făcându-se comozi în salonaş, şi pe Pierre ducându-se, venind, aranjând argintăria şi paharele. Momentul mult-aşteptat venise. Trebuia să-l scot din sărite, iar acest lucru îmi părea uşor după câte făcusem, încă de dimineaţă, ca să-l enervez.

Trebuie să fi fost tare palidă când am intrat în cabinetul lui. Mă simţeam de parcă aş fi intrat în cuşca leului. Următorul gând mi-a trecut prin minte: „Dacă mă va omorî!” Şi totuşi, nu părea atât de înspăimântător, stătea culcat pe divan, cu ţigara în gură.

— Deranjez? am întrebat eu cu tonul cel mai ironic posibil.

Calm, mi-a replicat:

— Nu. După cum vezi, nu lucrez.

Eu, tot maliţioasă:

— Ah, într-adevăr! Să-nţeleg că nu lucrezi niciodată?

El, încă foarte blând:

— Te înşeli, draga mea. Dimpotrivă, lucrez din greu… Numai că meseria noastră este una care-ţi permite să lucrezi fără a avea vreun instrument în mână.

Eu:

— Şi la ce lucrezi în momentul acesta?… Ah!

Da, ştiu, piesa de teatru versificată, întotdeauna aceeaşi, de doi ani încoace. Ştii că este într-adevăr lucru mare că ţi-ai luat soţie cu avere!… Asta îţi îngăduie să trândăveşti în voie.

Credeam că o să sară ca ars. Nicidecum. A venit să mă ia de mâini cu blândeţe.

— Să vedem, tot acolo am rămas? O să ne reluăm stilul de viaţă războinic?… Atunci de ce te-ai mai întors?

Mărturisesc că m-am simţit un pic emoţionată de tonul lui afectuos şi trist; dar m-am gândit la tine, sărmană mătuşă, la exilul tău, la toate greşelile sale, şi asta mi-a dat curaj. Am căutat să-i spun ce era mai aspru, mai dureros. Ce ştiu eu?… Că eram mâhnită că m-am măritat cu un artist; că toată lumea din Moulins mă căina; că îmi găsisem toate prietenele măritate cu magistraţi, cu bărbaţi serioşi, influenţi, bine poziţionaţi, pe când el. Măcar de-ar fi câştigat bani. Dar nu, domnul lucra pentru glorie. Şi ce mai glorie!… La Moulins nu auzise nimeni de el; la Paris, piesele îi erau fluierate. Cărţile nu i se vindeau. Şi aşa mai departe. Mi se părea că mă lua cu ameţeli, pe măsură ce rosteam cuvintele răutăcioase. El mă privea fără să răspundă, cu foarte multă răceală. Firește, acea răceală mă exaspera şi mai tare. Eram atât de iritată, încât nu-mi mai recunoşteam vocea atingând tonalităţi extraordinare, şi ultimele cuvinte pe care i le-am strigat – nu mai ştiu ce epigramă nedreaptă şi necugetată fusese aceea – mi-au vâjâit în urechi… Cât despre lovitură, am crezut că domnul Petitbry îşi înfrâna actul de violenţă. Palid, strângând din dinţi, Henri a făcut

doi paşi spre mine:

— Doamnă!…

Apoi, subit, furia lui s-a topit, chipul i-a devenit impasibil şi m-a privit cu un aer atât de dispreţuitor, atât de insolent, atât de calm. Oh! Pe legea mea, nervii îmi erau încordaţi la maximum. Am ridicat mâna şi trosc! I-am aplicat cea mai teribilă palmă pe care-am dat-o vreodată în viaţa mea. La auzul zgomotului, uşa s-a deschis, iar martorii mei şi-au făcut apariţia, stupefiaţi, solemni:

— Domnule, este o infamie!…

— Nu-i aşa? a spus bietul băiat, arătându-le gura plină de sânge.

Îţi poţi închipui ce confuză eram. Din fericire, mi-a venit ideea să mă prefac că leşin şi să plâng din toată inima, ceea ce m-a uşurat grozav. Acum, Henri este în camera mea. Mă veghează, mă îngrijeşte şi se poartă foarte frumos cu mine. Ce să-i faci? Ce mai impas!… Domnul Petitbry nu va fi foarte fericit.

NINA DE B.

VII

Boema în familie

Nu cred că putea găsi cineva în tot Parisul un interior mai bizar şi mai vesel decât al sculptorului Simaise. Viaţa în acea casă era o sărbătoare perpetuă. La orice oră ai fi sosit, auzeai cântece, râsete, zgomotul unui pian, al unei chitare, al unei tobe. Dacă intrai în atelier, era foarte puţin probabil să nu nimereşti în mijlocul unei partide de badminton, al unui ritm de vals, al unei figuri de cadril sau în toiul pregătirilor unui bal, cu

resturi de tul şi panglici risipite printre dălţile sculptorului, cu flori false agăţate de busturi, cu fuste cu paiete etalate pe vreun mulaj de lut încă umed.

Întâmplarea făcea să trăiască acolo patru fete cu vârste cuprinse între şaisprezece şi douăzeci şi cinci de ani, foarte drăguţe, dar foarte stânjenitoare; când aceste domnişoare îşi fluturau părul care le cădea pe spate în valuri de panglici, de ace lungi, de bucle în culori ţipătoare, ziceai că în loc de patru sunt opt, şaisprezece, treizeci şi două de domnişoare Simaise, la fel de zglobii, vorbind tare şi râzând zgomotos, având toate aerul acela uşor băieţos specific fiicelor de artişti, gesturi de atelier, aplombul unui ucenic, şi pricepându-se ca nimeni altcineva să concedieze un creditor sau să-i tragă un perdaf vreunui furnizor atât de insolent încât să-şi etaleze nota de plată într-un moment inoportun.

Aceste tinere erau adevăratele stăpâne ale casei. Tatăl lucra din zori, sculptând, modelând fără încetare, căci nu avea avere. La început, era ambiţios, se străduia să lucreze bine. Câteva expoziţii de succes îi prevesteau o oarecare glorie. Dar familia sa exigentă, pe care trebuia s-o hrănească, s-o îmbrace, căreia trebuia să-i asigure stabilitatea financiară, l-a făcut să rămână un mediocru al meşteşugului. Cât despre doamna Simaise, ea nu avea nicio ocupaţie. Foarte frumoasă în momentul căsătoriei, foarte admirată în lumea artistică în care o intodusese soţul ei, se resemnase la început să fie doar o femeie drăguţă, iar mai târziu o fostă femeie drăguţă. De origine

creolă, după cum pretindea – deşi este aproape sigur că părinţii ei nu au părăsit niciodată Courbevoie –, îşi petrecea zilele de dimineaţă până seara într-un hamac agăţat rând pe rând în toate încăperile apartamentului, flutura din evantai, îşi făcea siesta, cu un profund dispreţ pentru detaliile materiale ale existenţei. Îi servise atât de des soţului ei ca model pentru Hebe şi Diana, încât îşi închipuia că va trece prin viaţă cu o semilună pe frunte şi o cupă în mână, încărcată de embleme pentru orice lucrare. În plus, trebuia remarcată dezordinea din locuinţă. Îţi trebuia o oră ca să cauţi cele mai mici obiecte.

— Mi-ai văzut degetarul?... Marthe, Eva, Geneviève, Madeleine, mi-aţi văzut careva degetarul?

Sertarele, unde zăceau în dezordine cărţi, pudră, ruj, paiete, linguri, evantaie, erau pline până la refuz, dar nu adăposteau nimic util; de altfel, erau părţi ale unor mobile bizare, ingenioase, incomplete, deteriorate. Iar casa în sine era atât de neobişnuită! Deoarece se mutau foarte des, nu aveau timp să se instaleze, iar acest interior vesel lăsa întotdeauna impresia că aşteaptă curăţenia generală, indispensabilă, care vine după o noapte de bal. Doar că lipseau atâtea lucruri, încât nu merita osteneala de a face curăţenie, iar dacă se îmbrăcau frumos, dacă circulau pe străzi cu strălucirea unui meteor, cu o aparenţă de eleganţă şi de lux, onoarea era salvată. Campamentul nu stingherea cu nimic acest trib de nomazi. Prin uşile deschise, sărăcia era trădată dintr-odată de cei patru pereţi goi ai

unei camere nemobilate şi de harababura unei odăi înţesate de obiecte. Era viaţa de boemă a familiei, o viaţă plină de neprevăzut, de surprize…

În momentul în care se aşezau la masă, îşi dădeau seama că totul lipseşte şi că trebuie să ia micul dejun afară cât mai repede. În acest fel, orele treceau repede, în agitaţie şi trândăvie; iar asta avea şi un avantaj. Dacă luau micul dejun mai târziu, nu mai cinau, renunţau să mai servească supa la bal, unde se duceau aproape în fiecare seară. De asemenea, adeseori, aceste doamne organizau serate. Beau ceaiul în recipiente ciudate, cupe, căni mari, scoici japoneze, toate ciocnite în îmbulzeală, lovite în timpul mutărilor. Seninătatea mamei şi a fiicelor în faţa acestei situaţii disperate era admirabilă. Pe legea mea, ele aveau în cap cu totul alte idei decât cele gospodăreşti. Una îşi împletise părul ca o suedeză, alta şi-l cârlionţase ca un bebeluş englez, iar doamna Simaise, tolănită în hamacul ei, trăia extazul frumuseţii ei de altă dată. Cât despre tata Simaise, el era mereu încântat, numai să audă râsul drăgălaş al fiicelor lui prin preajma sa, că se încarcă bucuros cu greutatea acestei existenţe dezorientate. Lui i se adresau alintându-se: „Papa, am nevoie de o pălărie. papa, îmi trebuie o rochie”. Uneori, iarna era aprigă. Iar ei atât de împrăştiaţi, primeau atâtea invitaţii… Eh! Tatăl trebuia să se trezească cu două ore mai devreme. Făceau focul doar în atelierul în care se aduna toată familia. Domnişoarele îşi croiau şi-şi coseau rochiile singure, pe când sfoara hamacului scârţâia regulat, iar tatăl lucra căţărat pe scară.

Le-aţi întâlnit vreodată pe aceste doamne în lume? Când îşi făceau apariţia se producea rumoare. Pe cele două surori mai mari le cunoşteam bine; erau mereu aşa de împodobite, aşa de dichisite, că oricine ar fi vrut să le aibă ca partenere la dans. Se bucurau de succes la fel de mult ca şi surorile mai mici şi aproape la fel de mult ca mama lor odinioară; de altfel, aveau o graţie în a-şi purta toaletele, bijuteriile la modă, o dezinvoltură atât de atrăgătoare, nişte râsete nesăbuite de copii prost-crescuţi şi o manieră spaniolă în a-şi face vânt cu evantaiul. Cu toate acestea, nu se mai măritau. Niciun admirator n-a putut rezista vreodată spectacolului acestui interior ciudat. Extravaganţa haotică şi inutilă, lipsa farfuriilor, multitudinea de tapiserii vechi şi găurite, de lustre antice şi dezarticulate, care-şi pierduseră pojghiţa de aur, uşile prin care intra curentul, ţârâitul creditorilor la uşă, neglijeul acestor domnişoare în papuci şi-n halate lungi de hotel, îi puneau pe fugă şi pe cei mai bine intenţionaţi. Ce vreţi? Nu toată lumea se resemnează să-şi atârne prin preajmă hamacul unei femei leneşe pentru toată viaţa.

Ba chiar mă tem că domnişoarele Simaise nu s-au măritat. Şi totuşi, au avut o ocazie magnifică şi unică de-a o face în timpul Comunei. Familia se refugiase în Normandia, într-un orăşel foarte progresist, plin de avocaţi, notari şi oameni de afaceri. Tatăl, abia sosit, căuta clienţi. Renumele său de sculptor îl ajuta; şi cum se afla într-o piaţă publică din orăşel o statuie a lui Cujas făcută de el, s-au găsit clienţi care să-i comande busturi

chiar printre persoanele de vază ale locului. Mama şi-a agăţat imediat hamacul într-un colţ al atelierului, iar domnişoarele au organizat mici petreceri. De îndată au avut foarte mult succes. Cel puţin aici, sărăcia părea un accident al exilului, iar dezordinea provocată de mutarea lor avea o justificare. Aceste fete frumoase şi elegante râdeau chiar şi ele, privindu-şi cu detaşare sărăcia. Plecaseră fără să ia nimic cu ele. Iar din Parisul închis nu putea veni nimic. Dar asta le adăuga o notă de şarm. Te ducea cu gândul la ţiganii nomazi care-şi piaptănă părul frumos într-o şură şi-şi potolesc setea în pâraie. Cei mai puţin poetici le comparau în mintea lor cu exilatele din Koblenz, cu doamnele de la curtea Mariei Antoaneta, care plecaseră în grabă, fără pudră sau crinoline, fără cameriste, obligate să recurgă la tot felul de expediente, învăţând să se servească singure, dar păstrându-şi frivolitatea de la curţile Franţei şi surâsul teribil de înţepător.

În fiecare seară, o mulţime de oameni ai legii, impresionaţi, umpleau atelierul Simaise. Lângă un pian închiriat, toată lumea dansa polcă, vals, dans scoţian – încă se obişnuia dansul scoţian în Normandia… „Voi sfârşi prin a mărita una”, îşi spunea tata Simaise; iar adevărul este că, odată plecată prima, ar fi urmat şi celelalte. Din nefericire, prima nu pleca, dar nici mult nu mai avea. Dintre numeroşii valsatori ai acestor domnişoare, din tot acel corp de balet al avocaţilor, substituţilor şi notarilor, cel mai înrăit dansator era un avocat văduv, foarte stăruitor pe lângă fata cea mare. În casă, i se spunea „primul

avocat dansator”, în amintirea baletelor lui Molière; şi, într-adevăr, văzând ritmul în care se agita voinicul, papa Simaise şi-a pus în el cele mai mari speranţe. Însă oamenii de afaceri nu dansează ca toată lumea. Acela, valsând de zor, îşi făcea şi el gândurile lui: „Această familie Simaise este şarmantă… Tra la la la la la dar degeaba mă presează. la la la la la prima. nu voi încheia nimic până ce porţile Parisului nu se vor redeschide. Tra la la şi până ce nu mă voi informa. la la la”. Aşa gândea primul avocat dansator; şi, într-adevăr, imediat ce Parisul a fost deblocat, s-a informat asupra familiei şi căsătoria nu a mai avut loc.

De atunci, bietele tinere au ratat multe alte ocazii. Dar asta nu a tulburat cu nimic veselia acelei gospodării deosebite. Dimpotrivă, cu cât plecau, cu atât erau mai veseli. Iarna trecută, au schimbat locuinţele de trei ori, li s-a vândut una şi, cu toate acestea, au dat două mari baluri mascate.

VIII

Fragment din scrisoarea unei femei, găsită pe strada Notre Dame Des Champs

…*Ce* mult m-a costat căsătoria cu un artist. Ah! Draga mea, să fi ştiut!… Dar fetele tinere îşi fac gânduri atât de ciudate despre orice. Închipuie-ţi că, la Expoziţie, când vedeam în catalog acele adrese îndepărtate ale străzilor liniştite, de la capătul Parisului, îmi imaginam nişte vieţi paşnice, sedentare, dedicate serviciului şi familiei, şi-mi spuneam, simţind dinainte cât de geloasă aveam să fiu: „Iată ce fel de soţ îmi doresc. Va fi mereu alături de mine. Ne vom petrece toate zilele împreună, el în faţa tabloului

sau a sculpturii sale, eu citind, cosând alături de el în atmosfera calmă a atelierului”. Biată inocentă, vai! Pe atunci nu-mi dădeam seama ce înseamnă un atelier, nici lumea ciudată care-l populează. Niciodată, uitându-mă la acele statui ale zeităţilor atât de obraznic decoltate, nu mi-ar fi trecut prin minte că există femei destul de îndrăzneţe pentru. Şi că eu însămi. Dacă aş fi ştiut, te rog să mă crezi că nu m-aş fi căsătorit cu un sculptor. Ah! Dar nu, de pildă. Trebuie să spun că, acasă, toţi erau împotriva acestei căsnicii, în ciuda averii soţului meu, a numelui său deja celebru şi a frumoasei case pe care o construise pentru noi doi. Doar eu îl dorisem. Era atât de elegant, de şarmant, de curtenitor. Mi se părea totuşi că se amesteca prea mult în toaletele şi coafurile mele: „Ridicaţi-vă astfel părul, aşa…” Şi domnul se amuza să aşeze o floare chiar în mijlocul buclelor mele, cu mai mare măiestrie decât oricare dintre modistele noastre. Atâta experienţă la un bărbat, era înspăimântător, nu-i aşa? N-ar fi trebuit să mă încred atâta. În fine, vei vedea. Ascultă.

Ne întorceam din luna de miere. Pe când mă instalam în apartamentul meu drăguţ, atât de bine mobilat, tot acel paradis pe care-l cunoşti, soţul meu, de-abia sosit, se apucase să lucreze şi-şi petrecea zilele în atelierul său, departe de casă. Seara, întorcându-se, îmi vorbea cu fervoare despre viitoarea lui expoziţie. Subiectul era „o femeie romană ieşind din baie”. Voia să redea în marmură acea înfiorare a pielii în contact cu aerul, umezirea texturilor delicate lipindu-se de umeri, şi multe alte lucruri frumoase pe care nu

mi le amintesc. Când suntem doar noi şi-mi vorbeşte despre sculptura sa, nu înţeleg prea bine totul. Cu toate acestea, îi spuneam încrezătoare: „Ar fi foarte drăguţ...” Şi mă vedeam deja pe nisipul fin al aleilor, admirând opera soţului meu, o bucată de marmură frumoasă pe tapiseria verde, în timp ce auzeam murmurându-se în urma mea: „Soţia autorului”.

În sfârşit, într-o zi, curioasă să văd în ce stadiu ne aflam cu doamna noastră romană, avui ideea să mă duc să-l surprind în atelierul său, pe care nu-l cunoşteam încă. Era una din primele mele ieşiri singură, şi mă făcusem frumoasă. Vai! ... Sosind, am găsit poarta grădiniţei de la parter larg deschisă. Aşa că am intrat direct acolo, şi închipuie-ţi ce indignată am fost când mi-am zărit soţul în bluză albă ca un zidar, nepieptănat, cu mâinile murdare de pământ, având în faţa sa, în picioare, pe o platformă, o femeie, draga mea, o creatură mare, aproape dezbrăcată, şi cu un aer liniştit în acea ţinută, de parcă i s-ar fi părut perfect naturală. Alături de ea, aruncate pe un scaun, se găseau hainele ei ponosite şi pline de noroi, o pereche de cizmuliţe de drum lung şi-o pălărie rotundă cu o pană căzută. Am văzut toate acestea în grabă, căci înţelegi ce repede am fugit. Étienne voia să-mi vorbească, să mă reţină, dar am făcut un gest de oroare faţă de mâinile lui murdare de lut şi am fugit la mama, la care am ajuns pe jumătate vie. Îţi poţi imagina ce primire am avut:

— Ah! Dumnezeule, copila mea, ce-i cu tine?

I-am povestit mamei ceea ce tocmai văzusem,

cât de îngrozitoare era femeia aceea şi-n ce costumaţie era îmbrăcată. Şi plângeam, plângeam… Mama, foarte emoţionată, a încercat să mă consoleze, să-mi explice că poate era un model.

— Cum! Dar este abominabil. Nu mi-a vorbit despre asta înainte să ne căsătorim!…

Étienne a sosit atunci foarte tulburat, încercând la rândul lui să mă facă să înţeleg că un model nu este o femeie oarecare şi că, de altfel, sculptorii nu pot lucra fără un model. Dar motivele sale nu m-au convins câtuşi de puţin şi-am susţinut răspicat că nu mai voiam un soţ care să-şi petreacă zilele faţă-n faţă cu nişte domnişoare într-o ţinută ca aceea.

— Să vedem, dragă prietene, a zis atunci biata mama, care se străduia să rânduiască totul, oare, din respect pentru soţia ta, n-ai putea să înlocuieşti acel model cu unul asemănător, din carton?

Soţul meu îşi muşca mustaţa cu furie:

— Dar este imposibil, dragă mamă.

— Şi totuşi, dragul meu, mi se pare. De exemplu, modistele noastre au capete de carton pe care le folosesc pentru a monta bonetele… Ei bine, ceea ce se face pentru cap, nu s-ar putea face la fel de bine pentru?

Părea că nu e posibil. Cel puţin asta încerca să ne demonstreze Étienne din greu, folosindu-se de toate detaliile, de toate cuvintele tehnice. Avea, într-adevăr, un aer foarte nefericit. Îl priveam cu coada ochiului în timp ce-mi ştergeam lacrimile şi vedeam că tristeţea mea îl mâhnea foarte mult. În

sfârşit, după o discuţie interminabilă, am convenit că, de vreme ce modelul era indispensabil, de fiecare dată când ar fi venit, eram şi eu acolo. Chiar lângă atelier se afla o mică debara foarte comodă, de unde puteam să observ fără să fiu văzută. Este ruşinos, vei spune tu, să fii geloasă pe asemenea creaturi şi să-ţi arăţi gelozia. Dar, vezi tu, draga mea, trebuie să treci prin astfel de emoţii ca să poţi să-ţi dai cu părerea.

A doua zi, trebuia să sosească modelul. Îmi fac atunci curaj şi mă instalez în cabina mea, cu condiţia expresă ca, la cea mai mică lovitură în peretele despărţitor, soţul meu să vină repede la mine. Nici nu mă închisesem bine, că neplăcutul model din ziua precedentă îşi face apariţia, împopoţonat Dumnezeu ştie cum, cu o înfăţişare atât de nefericită că mă întrebam cum putusem să fiu geloasă pe o femeie care pleacă pe stradă cu mânecile murdare la manşete şi cu un şal vechi cu franjuri verzi. Ei bine, draga mea, când am văzut-o pe această creatură scoţându-şi şalul şi rochia în mijlocul atelierului, dezbrăcându-se cu atâta uşurinţă, cu atâta impudoare, am avut o senzaţie pe care n-aş putea s-o descriu în cuvinte. Furia mă înăbuşea. Repede, bat în peretele despărţitor. Étienne soseşte. Tremuram, eram palidă. Râde de mine, mă liniştеşte blând şi se întoarce la lucrul său. Acum femeia stătea în picioare, pe jumătate goală, cu părul ei bogat despletit şi căzându-i lin pe spate. Nu mai era creatura de dinainte, ci aproape deja o statuie, în ciuda minei sale obosite şi banale. Aveam inima cât un purice. Cu toate acestea, n-am zis nimic. Deodată, îl aud pe soţul

meu strigând: „Piciorul stâng… aduceţi piciorul stâng înainte”. Şi, întrucât modelul nu înţelegea prea bine, se apropie de ea, şi. Ah! nu m-am mai putut abţine. Bat. El nu mă aude. Bat încă o dată, cu furie. De data aceasta, vine în grabă, cu sprânceana un pic încruntată, în toiul muncii.

— Haide, Armade. fii rezonabilă!

Iar eu, înlăcrimată, îmi sprijineam capul pe umărul său:

— Nu mai pot suporta, dragul meu. Nu mai pot. nu mai pot.

Atunci, brusc, fără să-mi răspundă, intră în atelier şi-i face semn acelei femei odioase, care s-a îmbrăcat şi a plecat.

Timp de câteva zile, Étienne nu s-a mai întors în atelierul său. Stătea cu mine, nu mai ieşea, ba chiar refuza să-şi vadă amicii; de altminteri, era foarte bun, dar părea atât de trist. Odată l-am întrebat timid:

— Să-nţeleg că nu mai lucrezi?

La care am primit următorul răspuns:

— Nu poţi lucra fără un model.

N-am avut curaj să insisit, căci simţeam cât de vinovată eram şi că era îndreptăţit să-mi poarte pică. Cu toate acestea, am reuşit să-l conving, datorită dezmierdărilor şi duioşiilor mele, să se întoarcă în atelierul său şi să încerce să-şi termine statuia din Cum se spune? Din inspiraţie, adică din imaginaţie; pe scurt, după metoda mamei. Eu găseam acest lucru foarte fezabil; dar bietului băiat îi era foarte greu. În fiecare seară, se întorcea crispat, descurajat, aproape bolnav. Ca să-l remontez, mă duceam des să-l văd. Spuneam

întotdeauna: „Este şarmant”. Dar adevărul este că statuia nu mai progresa deloc. Nici măcar nu ştiu dacă mai lucra. Când mă duceam, îl găseam întotdeauna fumând pe divanul lui sau făcând cocoloaşe de humă pe care le arunca furios în perete.

Într-o după-amiază în care mă aflam acolo, privind-o pe această biată doamnă romană, schiţată pe jumătate, abia ieşind din baie, mi-a trecut prin minte o idee fantastică. Romană avea aproape aceleaşi dimensiuni ca şi mine… poate că, la o adică, aş putea…

— Ce anume se-nţelege printr-un picior frumos? l-am întrebat deodată pe soţul meu.

Mi-a explicat pe larg, arătându-mi ce-i mai lipsea statuii sale, lucru pe care nu-l putea realiza fără un model. Bietul băiat! Avea un aer atât de dezolat când spunea asta. Ştii ce am făcut. Pe legea mea, cu atât mai rău, am strâns fără ezitare draperia care atârna într-un colţ şi m-am dus în cabina mea; apoi, încetişor, fără să spun nimic, în timp ce încă se mai uita la statuie, am venit şi m-am aşezat pe estrada din faţa lui, în costumaţia şi atitudinea pe care le văzusem la acel model îngrozitor. Ah! Draga mea, ce emoţie m-a cuprins când a ridicat capul! Îmi venea să râd şi să plâng. Eram roşie. Şi blestemata aceea de muselină pe care trebuia s-o aranjezi pe toate părţile. În fine! Étienne părea atât de fermecat, încât asta m-a liniştit repede. Închipuie-ţi, draga mea, dacă l-ai auzi.

IX

Văduva unui bărbat important

Nimeni nu a fost surprins să afle că urma să se recăsătorească. În ciuda geniului său, sau poate tocmai din cauza geniului său, bărbatul important o făcuse să trăiască cincisprezece ani de viaţă foarte dură, plină de capricii, de ciudăţenii răsunătoare, care atrăgeau uneori atenţia întregului Paris. În marele drum spre glorie, pe care-l parcursese triumfător şi cu cea mai mare viteză, ca aceia care trebuie să moară de tineri, ea îl urmase, umilă şi temătoare, aşezată într-un colţ al trăsurii, aşteptându-se mereu la tot felul de şocuri. Când se plângea, părinţii, prietenii, toată familia erau împotriva ei: „Respectă-i slăbiciunile, i se spunea, sunt slăbiciunile unui zeu. Nu-l tulbura, nu-l deranja. Închipuie-ţi că soţul tău nu-ţi aparţine în totalitate. El aparţine mult mai mult patriei, artei, decât familiei… Şi cine ştie dacă fiecare din greşelile pe care i le reproşezi nu i-au adus nişte opere sublime?…”

Şi totuşi, la sfârşit, plictisită de atâta răbdare, avea gesturi de revoltă, de indignare, de injusteţe, aşa de mult că-n momentul în care bărbatul important muri, erau în pragul separării şi gata să-şi târască frumosul nume celebru pe a treia pagină a ziarelor de scandal.

După zbuciumul acestei uniuni nefericite, după neliniştile ultimei boli şi după lovitura subită a morţii care-i trezise pentru un moment vechea afecţiune, primele luni de văduvie au avut asupra tinerei femei efectul salvator, odihnitor, al unei terapii de sezon prin băi. Izolarea forţată, şarmul liniştit al durerii potolite i-au conferit la treizeci şi cinci de ani o a doua tinereţe aproape la fel de

seducătoare ca şi prima. De altfel, negrul îi stătea bine; pe urmă, avea aerul responsabil, uşor mândru, al unei femei rămase singură în viaţă, cu toată onoarea numelui mare pe care-l purta. Foarte atentă la gloria defunctului, această glorie blestemată care o costase atâtea lacrimi şi care acum creştea din zi în zi ca o floare splendidă hrănită din pământul negru al mormântului, era văzută, înfăşurată în voalurile ei lungi şi sobre, înfăţişându-se înaintea directorilor teatrelor, a editorilor, ocupându-se de reeditarea operelor soţului ei, veghind asupra impactului pe care-l aveau operele postume, manuscrisele neterminate şi adăugând la toate aceste detalii un soi de grijă solemnă, ca un respect de sanctuar.

În acest moment a întâlnit-o cel de-al doilea ei soţ. Şi el era muzician, aproape un necunoscut, compozitor de valsuri, de melodii, şi autorul a două mici opere ale căror partituri, admirabil imprimate, erau mai puţin cântate decât vândute. Cu un chip amabil şi o avere frumuşică ce-i revenea de la familia sa excesiv de burgheză, avea pe deasupra un respect infinit pentru genii, curiozitate faţă de oamenii celebri şi naivitatea entuziastă a artiştilor încă tineri. Prin urmare, când i-a fost prezentată soţia maestrului, a fost încântat peste măsură. Era ca şi cum i-ar fi apărut însăşi imaginea glorioasei muze. Se îndrăgosti pe loc şi, întrucât văduva începuse să primească din nou oaspeţi, se prezentă şi el. Acolo, pasiunea sa crescu în atmosfera geniului care încă plutea în toate ungherele salonului. Astfel, puteau fi văzute bustul maestrului, pianul la care compunea,

partiturile sale etalate pe toate mobilele, încă melodioase, de parcă din paginile lor întredeschise frazele scrise răsunau muzical… Şarmul autentic al văduvei, fixat în această amintire austeră ca într-un cadru prielnic, l-a făcut să se-ndrăgostească nebuneşte.

După ce ezită îndelung, viteazul tânăr ajunse să-şi declare iubirea, dar în termeni atât de umili, atât de timizi. Ştia ce neînsemnat era pentru ea. Înţelegea cât de mult ar fi putut să regrete dacă şi-ar fi schimbat numele ilustru cu al său, necunoscut şi lipsit de valoare. Şi mii de alte naivităţi de acest fel. Gândiţi-vă că, în străfundul inimii, doamna era foarte flatată de cucerirea ei, dar juca rolul femeii îndurerate şi-şi lua nişte aere dispreţuitoare, blazate, de femeie pentru care viaţa s-a sfârşit fără speranţa vreunui reînceput. Ea, care nu fusese niciodată atât de liniştită ca după moartea celebrului ei soţ, găsi totuşi lacrimi pentru a-l regreta, o ardoare entuziastă cu care să vorbească despre el. Aceste lucruri, fără îndoială, nu făcură decât să-l exalte pe tânărul ei adorator, să-l facă mai elocvent, mai stăruitor.

Pe scurt, această văduvie severă se termină cu o căsătorie; dar văduva nu abdică deloc şi rămase – deşi măritată – mai mult ca niciodată văduva bărbatului faimos, înţelegând bine că, în ochii celui de-al doilea soţ, în asta consta adevăratul ei prestigiu. Simţindu-se mai puţin tânără decât el, ca să-l împiedice să-şi dea seama, îl copleşi cu dispreţul ei, cu un soi de compătimire vagă, cu un regret de mezalianţă neexprimat şi jignitor. Dar el nu se simţea deloc jignit,

dimpotrivă. Era atât de convins de inferioritatea sa şi i se părea foarte natural ca amintirea unui asemenea om să se instaleze despotic într-o inimă! Pentru a-l menţine în această atitudine umilitoare, îi citea uneori scrisorile pe care i le scrisese maestrul pe vremea când îi făcea curte. Această revenire în trecut o întinerea cu cincisprezece ani, îi conferea siguranţa de sine a femeii frumoase, iubite, privite de-a lungul ditirambilor pasionaţi, exagerarea şarmantă a pasiunii scrise. Dacă se schimbase de atunci, tânărului soţ nu-i păsa câtuşi de puţin; el o adora încrezându-se în cuvintele altuia, care-i alimentau o anume vanitate neobişnuită. I se părea că aceste rugăminţi înflăcărate se adăugau la ale lui şi că moştenea de aici un întreg trecut amoros.

Ciudat cuplu! Şi mai ciudat se purtau în lume. Uneori, îi vedeam la teatru. Nimeni n-ar fi recunoscut-o pe tânăra temătoare, uşor timidă, care-l însoţea odinioară pe *maestro*, pierdută în umbra uriaşă pe care o făcea acesta în jurul lui.

Acum, se arăta în fruntea lojei, atrăgând toate privirile asupra strălucirii ei. Ai fi spus că poartă pe cap aureola primului soţ, al cărui nume răsuna în jurul ei ca un omagiu sau ca un reproş. Celălalt, aşezat ceva mai în spate, cu figura curtenitoare a celor sacrificaţi, îi observa toate mişcările, atent s-o servească la tot pasul.

Acasă, atitudinea lor ciudată era şi mai vădită. Îmi amintesc de o serată pe care au dat-o la împlinirea unui an de la căsătorie. Soţul se plimba printre invitaţi, mândru şi puţin stânjenit că reunise la el atâta lume. Soţia, dispreţuitoare,

melancolică, superioară, era în acea seară văduva bărbatului celebru mai mult ca niciodată. Îşi privea soţul peste umăr, spunându-i „bietul meu prieten”, copleşindu-l cu toată corvoada primirii oaspeţilor, având un aer care părea să spună: „Numai la asta eşti bun”. În jurul ei, se forma cercul apropiaţilor de altă dată, al celor care asistaseră la începuturile strălucite ale maestrului, la luptele, la succesele sale. În prezenţa lor se fandosea, făcea pe fetiţa mică. O cunoscuseră de când era foarte tânără! Aproape toţi îi spuneau pe numele de botez, „Anaïs”. Era ca un fel de cenaclu, de care bietul soţ se apropia respectuos, pentru a auzi vorbindu-se de predecesorul său. Erau amintite premierele glorioase, acele seri de bătălie aproape toate câştigate, apoi maniile marelui om, maniera sa de a lucra când, pentru a atrage inspiraţia, voia ca soţia să-i fie alături, împodobită şi decoltată…

— Îţi aminteşti, Anaïs? Iar Anaïs suspina, se înroşea.

De pe vremea aceea datau frumoasele sale piese de dragoste, mai ales *Savonarole*, cea mai pasionată dintre toate, cu celebrul ei duet în care era vorba de claruri de lună, de parfumuri de trandafir şi de triluri de privighetori. Un entuziast o cântă la pian, în emoţia contemplativă a celor de faţă. La ultima notă a acestei admirabile bucăţi, femeia izbucni în lacrimi.

— E prea mult pentru mine. Niciodată n-am putut s-o ascult fără să m-apuce plânsul.

Vechii prieteni ai maestrului, înconjurând-o pe nefericita lui văduvă cu condoleanţele lor

afectuoase, veneau pe rând, ca la ceremoniile funebre, s-o strângă patetic de mână.

— Haide, Anaïs, curaj.

Şi cel mai amuzant este că cel de-al doilea soţ, stând în picioare lângă soţia lui, cu un aer emoţionat, pătruns, recurgea şi el la strângeri de mână, rostind partea sa de condoleanţe.

— Ce geniu! Ce geniu! spuse el ştergându-şi ochii. Era în acelaşi timp comic şi înduioşător.

X

Mincinoasa

— *O* singură femeie am iubit în viaţa mea, ne-a spus într-o zi pictorul D… Am petrecut alături de ea cinci ani de fericire perfectă, de bucurii liniştite şi înfloritoare. Pot să spun că ei îi datorez celebritatea mea de azi, atât de uşor mi-a fost lucrul în preajma ei, iar inspiraţia mi-a venit în mod natural. De când am întâlnit-o, am avut impresia că fusese a mea dintotdeauna. Frumuseţea şi caracterul ei răspundeau tuturor viselor mele. Această femeie nu m-a părăsit niciodată; a murit în casa mea, în braţele mele, iubindu-mă… Ei bine, când mă gândesc la ea, o fac cu furie. Când caut să mi-o imaginez aşa cum am văzut-o în ultimii cinci ani, în lumina iubirii radioase, cu talia ei mlădioasă, cu paloarea aurie a feţei, cu trăsăturile de evreică din Orient, regulate şi fine pe chipul de o rotunjime lină, cu vorbirea domoală, catifelată ca şi privirea ei, dacă încerc să dau acurateţe acestei viziuni, este pentru a-i spune mai degrabă: „Te urăsc!…”

Se numea Clotilde. În casa prietenilor noştri comuni, unde ne-am întâlnit, era cunoscută ca

doamna Deloche şi se spunea că e văduva unui căpitan de cursă lungă. Într-adevăr, părea să fi călătorit foarte mult. Stând de vorbă, îi venea să zică dintr-odată: „Când eram la Tampico…” Sau: „Odată, în rada din Valparaiso…” În afară de asta, nimic din aspectul sau limbajul ei nu lăsa să se întrevadă viaţa nomadă, nimic nu trăda dezordinea, plecările precipitate şi sosirile bruşte. Era pariziancă, se îmbrăca cu un gust desăvârşit, fără niciunul dintre acele burnuzuri arăbeşti sau ponchouri excentrice după care sunt recunoscute soţiile ofiţerilor şi ale marinarilor, mereu în ţinută de călătorie.

Când mi-am dat seama că o iubesc, prima, singura mea idee a fost să o cer în căsătorie. Cineva i-a vorbit în numele meu. Ea a răspuns simplu că nu se va recăsători niciodată. De atunci, am evitat să o revăd; şi, cum gândirea mea era prea tulburată, prea ocupată ca să-mi permită să mai lucrez, m-am hotărât să călătoresc. Tocmai îmi făceam pregătirile pentru plecare când, într-o dimineaţă, chiar în apartamentul meu, în aglomeraţia de mobile deschise şi de valize împrăştiate, am văzut-o intrând, spre marea mea stupoare, pe doamna Deloche.

„De ce plecaţi?” mi-a spus ea blând… „Pentru că mă iubiţi? Şi eu vă iubesc. Numai că (aici vocea-i tremură un pic), numai că sunt măritată”. Şi mi-a spus povestea ei.

Un întreg roman de dragoste şi de abandon. Soţul ei bea, o bătea. Se despărţiseră după trei ani. Familia ei, de care părea foarte mândră, ocupa o poziţie înaltă în Paris, dar, de la căsătorie,

nu voise s-o mai primească. Era nepoata marelui rabin. Sora ei, văduva unui ofiţer superior, se măritase a doua oară cu şeful ocolului silvic din Saint-Germain. Iar ea, deşi distrusă de soţ, îşi păstrase, din fericire, din educaţia completă şi foarte îngrijită pe care o primise, talente din care-şi făcuse o adevărată resursă. Dădea lecţii de pian pe la casele bogate de pe Chaussée d'Antin sau din suburbia Saint Honoré şi-şi câştiga bine pâinea.

Povestirea era impresionantă, dar un pic cam lungă, plină de acele bârfe picante şi de incidentele interminabile care complică discursul feminin. Într-adevăr, a fost nevoie de mai multe zile ca să-mi povestească. Închiriasem, pe bulevardul Impératrice, printre străduţele tăcute şi peluzele liniştite, o căsuţă pentru noi doi. Aş fi putut să petrec acolo un an s-o ascult, s-o privesc, fără să mă gândesc la muncă. Ea a fost prima care m-a trimis înapoi la atelierul meu, iar eu nu am putut s-o împiedic să-şi reia lecţiile. Mă impresiona foarte mult preocuparea ei de a duce o viaţă demnă. Admiram acel spirit mândru, simţindu-mă totodată un pic umilit în faţa voinţe sale exprese de a nu datora nimic decât muncii ei. Aşadar, toată ziua eram separaţi şi ne revedeam abia seara în căsuţa noastră.

Cu ce fericire mă întorceam la noi, atât de nerăbdător când întârzia şi atât de vesel când o găseam acolo înaintea mea! Din plimbările sale prin Paris îmi aducea buchete, flori rare. Adeseori o forţam să accepte vreun cadou, dar ea, râzând, pretindea că e mai bogată decât mine, iar

adevărul este că lecţiile trebuie să-i fi adus o grămadă de bani, căci se îmbrăca mereu cu o eleganţă costisitoare, iar hainele negre pe care le purta din cochetărie, pentru a-şi pune în valoare nuanţa tenului şi frumuseţea, aveau netezimea catifelei, străluciri de satin şi de jais, confuzia dantelelor mătăsoase în care ochiul descoperea, sub o simplitate aparentă, lumi de eleganţă feminină, în miile de reflexe ale unei culori unice.

De altfel, meseria ei nu avea nimic penibil, îmi spunea. Toate elevele sale, fete de bancheri, de agenţi de schimb, o adorau, o respectau; şi de mai multe ori mi-a arătat o brăţară sau un inel care-i fuseseră dăruite în semn de recunoştinţă pentru grija ei. În afară de muncă, nu ne părăseam niciodată unul pe altul şi nu plecam nicăieri. Doar că duminica se ducea la Saint-Germain să-şi vadă sora, soţia şefului de la ocolul silvic, cu care făcuse pace de ceva timp. Eu o însoţeam până la gară. Revenea în aceeaşi seară şi, de multe ori, în zilele lungi, ne dădeam întâlniri la vreo haltă, pe malul unei ape sau în pădure. Îmi povestea despre vizită, despre starea de spirit bună a copiilor şi despre atmosfera fericită din acea gospodărie. Mă mâhnea să văd că duce lipsa unei familii adevărate şi-mi spoream dovezile de afecţiune, ca s-o fac să uite de această postură falsă, care pesemne că punea la mare încercare o inimă ca a ei.

Ce vremuri fericite de muncă şi de încredere! Nu bănuiam nimic. Tot ce spunea ea părea atât de adevărat, atât de natural. Nu-i reproşam decât un singur lucru. Uneori, vorbindu-mi despre casele

unde mergea, despre familiile elevilor săi, făcea o sumedenie de presupuneri, ţesea intrigi imaginare, pe care le inventa fără motiv. Foarte calmă, vedea întotdeauna romanul în jurul ei, iar viaţa i se scurgea în combinaţii dramatice. Aceste himere îmi tulburau fericirea. Eu, care dorisem să mă îndepărtez de restul lumii ca să trăiesc izolat alături de ea, o găseam foarte ocupată cu fel şi fel de nimicuri. Totuşi, puteam să iert cu uşurinţă acest defect la o femeie tânără şi nefericită, a cărei viaţă fusese până atunci un roman trist, fără un deznodământ previzibil.

O singură dată am avut o bănuială, sau mai bine zis un presentiment. Într-o seară de duminică, nu s-a întors să se culce. Eram disperat. Ce să fac? Să mă duc până la Saint-Germain? Puteam să o compromit. Şi totuşi, după o noapte teribilă, eram hotărât să mă duc, când a apărut palidă şi foarte tulburată. Sora ei era bolnavă; trebuise să rămână să o îngrijească. Am crezut ce mi-a spus, fără să mă-ndoiesc de iureşul cuvintelor ei, care debordau la cea mai mică întrebare, înecând întotdeauna ideea principală într-un amalgam de detalii inutile, ora sosirii, un angajat foarte nepoliticos, întârzierea trenului. De două sau trei ori în aceeaşi săptămână s-a întors să se culce la Saint-Germain; după aceea, odată răpusă boala, şi-a reluat viaţa obişnuită şi liniştită de altă dată.

Din nefericire, la puţin timp după aceea, a venit rândul ei să se-mbolnăvească. Într-o zi s-a întors de la lecţiile ei tremurând, transpirată şi febrilă. S-a declanşat o congestie pulmonară, la

început gravă şi curând – mi-a spus medicul – iremediabilă. M-a cuprins o durere nebună, imensă. Apoi n-am mai visat decât să-i fac ultimele ore mai plăcute. Aş fi adus la căpătâiul muribundei familia sa, pe care o iubea atât de mult şi de care se simţea nespus de mândră. Fără să-i spun nimic, i-am scris mai întâi surorii ei, la Saint-Germain, şi m-am dus eu însumi la unchiul lor, marele rabin. Nici nu mai ştiu la ce oră nepotrivită am ajuns. Marile catastrofe bulversează profund viaţa, o tulbură în cele mai mici detalii... Cred că onorabilul rabin tocmai urma să ia cina. Părea foarte speriat şi m-a primit în anticameră.

„Domnule”, i-am spus eu, „există clipe în care toată vrajba trebuie să dispară”.

Şi-a întors chipul respectabil spre mine, foarte uluit.

Am reluat:

„Nepoata dumneavoastră este pe moarte”.

„Nepoata mea!... Dar nu am nicio nepoată; vă înşelaţi”.

„Oh! Vă rog, domnule, uitaţi ranchiunele acestea prosteşti de familie. Vă vorbesc despre doamna Deloche, nevasta căpitanului”.

„Nu cunosc nicio doamnă Deloche... Mă confunzi, dragul meu, te asigur”.

Apoi, încetişor, m-a împins spre uşă, luându-mă drept un mistificator sau un nebun. Într-adevăr, trebuie să-i fi părut foarte ciudat. Ceea ce aflasem era atât de neaşteptat, de teribil. Aşadar, mă minţise... De ce?... Deodată, mi-a tveni o idee. I-am cerut vizitiului să mă ducă la adresa uneia dintre elevele despre care îmi vorbea mereu, fiica

unui bancher foarte cunoscut.

L-am întrebat pe servitor:

„Doamna Deloche?”

„Nu locuieşte aici”.

„Da, ştiu bine. Este o femeie care le dă lecţii de pian tinerelor dumneavoastră domnişoare”.

„Nu avem nicio tânără domnişoară aici, nici măcar un pian. Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi”.

Şi mi-a închis cu furie uşa în nas.

Nu am mers mai departe cu căutările mele. Eram sigur că aş fi găsit peste tot acelaşi răspuns, că aş fi trăit aceeaşi deziluzie. Întorcându-mă în sărmana noastră locuinţă, mi-a fost înmânată o scrisoare cu timbru de Saint-Germain. Am deschis-o, ştiind dinainte ce conţine. Nici şeful ocolului silvic n-o cunoştea pe doamna Deloche. De altfel, nu avea nici nevastă, nici copil.

A fost ultima lovitură. Aşadar, în toţi aceşti cinci ani, fiecare cuvânt al ei fusese o minciună. Mii de gânduri de gelozie au pus deodată stăpânire pe mine; şi, nebuneşte, fără să ştiu ce fac, am intrat în camera unde zăcea muribunda. Toate întrebările care mă chinuiau au răsunat deodată deasupra acelui pat al durerii:

„De ce te duceai duminica la Saint-Germain? Cu cine îţi petreceai zilele? Unde ai dormit în noaptea aceea!…

Te rog, răspunde-mi”. Şi mă aplecam peste ea, căutând în străfundul ochilor ei încă mândri şi frumoşi răspunsurile pe care le aşteptam cu înfrigurare; dar a rămas mută, impasibilă.

Am reluat, tremurând de furie:

„Nu dădeai lecţii. Am fost peste tot. Nimeni

nu te cunoaşte… De unde veneau acei bani, acele dantele şi bijuterii?”

Mi-a aruncat o privire de teribilă amărăciune şi asta a fost tot. Într-adevăr, ar fi trebuit s-o scutesc, s-o las să moară liniştită. Dar o iubisem prea mult. Gelozia era mult mai puternică decât mila. Am continuat: „M-ai minţit timp de cinci ani. M-ai minţit în fiecare zi, ceas de ceas. Îmi cunoşteai toată viaţa, iar eu nu ştiam nimic despre a ta. Nimic, nici măcar numele tău. Căci acesta nu e numele tău adevărat, nu-i aşa? Acest nume pe care-l purtai. Oh! Mincinoaso, mincinoaso! Stă să moară şi eu nu ştiu pe ce nume să o strig. Haide, spune-mi, cine eşti? De unde vii? De ce-ai intrat în viaţa mea?… Vorbeşte cu mine! Spune-mi ceva”.

Eforturi zadarnice! În loc să-mi răspundă, şi-a întors cu greutate capul spre zid, de teamă ca nu cumva ultima ei privire să-mi dezvăluie secretul pe care-l ascundea. Aşa a murit, nefericita! A murit fără să mărturisească nimic, mincinoasă până la capăt!

XI

Contesa Irma

Domnul Charles d’Athis, om de litere, are onoarea de a vă anunţa naşterea fiului său Robert.

Copilul este bine.

Tot Parisul literar şi artistic a primit, în urmă cu zece ani, această invitaţie pe hârtie satinată, cu blazonul conţilor d’Athis-Mons, dintre care ultimul, Charles d’Athis, ştiuse – încă atât de tânăr – să-şi facă un adevărat renume de poet.

„Copilul este bine”.

Dar mama? Oh! În scrisoare nu se făcea nicio

referire la ea. Toată lumea o cunoştea foarte bine. Era fiica unui bătrân braconier din Seine-et-Oise, un vechi model pe nume Irma Sallé, al cărei portret stătuse prin toate expoziţiile, la fel ca originalul prin toate atelierele. Fruntea sa joasă, buza curbată ca a modelelor antice, această revenire a unui chip de ţărancă la liniile primitive – o păzitoare de curcani cu trăsături greceşti –, tenul uşor înnegrit de soare, ca al copiilor care se joacă pe afară, conferindu-i părului blond reflexe de mătase pală, îi atribuiau acestei neobrăzate un soi de originalitate sălbatică, pe care o completau doi ochi de un verde magnific, înfundaţi sub sprâncenele groase.

Într-o seară, ieşind de la Operă, de la un bal, d'Athis o dusese să ia cina şi, de doi ani, tot luau cina împreună. Dar, deşi Irma intrase complet în viaţa poetului, această invitaţie insolentă şi aristocratică vă arată totodată ce loc neînsemnat ocupa în inima lui. Într-adevăr, în acest menaj provizoriu, femeia nu era decât o intendentă, aducând în administrarea locuinţei poetului-gentilom asprimea dublei sale naturi, de ţărancă şi de curtezană şi străduindu-se, cu orice preţ, să se facă indispensabilă. Prea rustică şi neroadă ca să înţeleagă vreodată geniul lui d'Athis, acele versuri frumoase, rafinate şi mondene, care făceau din el un soi de Tennyson parizian, ştiuse totuşi să se plieze după toate moftu rile şi pretenţiile lui, ca şi cum, în străfundul acelei naturi vulgare, rămăsese o fărâmă din admiraţia umilă a ţărăncii pentru nobil, a vasalului pentru seniorul său. Naşterea copilului nu făcu decât să accentueze inutilitatea

sa în acea casă.

Când contesa văduvă d'Athis-Mons, mama poetului, femeie distinsă şi de rang înalt, află că i s-a născut un nepot, un viconte mic şi drăgălaş, recunoscut după toate formalităţile de tatăl său, dori să-l vadă şi să-l îmbrăţişeze. Cu siguranţă, pentru o fostă cititoare a reginei Marie-Amélie, era dureros gândul că moştenitorul unui nume atât de mare avea o asemenea mamă; dar, în spiritul formulei acelor mici invitaţii, bătrâna doamnă uită că această creatură exista. Alese, ca să-l vadă pe copilul dat în grija doicii, zilele în care era sigură că nu va întâlni pe nimeni, îl admiră, îl răsfăţă, îl strânse la inimă, făcu din el idolul său, acea ultimă adoraţie a bunicilor, care le serveşte ca pretext pentru a mai trăi câţiva ani, ca să-i vadă crescând pe cei mici.

Apoi, când bebeluşul viconte se făcu mai mare şi se întoarse să trăiască alături de tatăl său şi de mama sa, întrucât contesa nu putea să renunţe la scumpele ei vizite, se ajunse la o convenţie: atunci când suna bunica, Irma dispărea umilă şi-n linişte; sau, la fel de bine, copilul era adus la casa bunicii şi, alintat de cele două mame ale sale, le iubea la fel de mult şi pe una şi pe cealaltă, fiind un pic surprins să simtă în forţa dezmierdărilor lor un fel de dorinţă de excludere, de acaparare. D'Athis, nepăsător, absorbit de versurile lui, de renumele său înfloritor, se mulţumea să-l adore pe micuţul Robert, să le vorbească tuturor despre el şi să-şi imagineze că pruncul e numai al lui. Această iluzie nu dură mult.

— Aş vrea să te văd însurat… îi spuse într-o bună zi mama lui.

— Da, dar copilul?

— Stai fără grijă. Ţi-am găsit o tânără nobilă, săracă şi care te adoră. I l-am prezentat pe Robert şi sunt deja vechi prieteni. De altfel, în primul an, îl voi ţine pe drăgălaş cu mine. După aceea, vom vedea.

— Şi aceasta. această fată? se hazardă poetul, înroşindu-se un pic, căci era prima dată când îi vorbea mamei despre Irma.

— Ehei! răspunse bătrâna văduvă râzând, îi vom face o zestre drăguţă şi sunt sigură că-şi va găsi şi ea pe cineva cu care să se mărite. Burghezul din Paris nu este superstiţios.

În aceeaşi seară, d’Athis, care nu fusese niciodată îndrăgostit nebuneşte de metresa lui, îi vorbi despre aceste aranjamente şi o găsi, ca întotdeauna, supusă şi pregătită de orice. Dar, a doua zi, când se întoarse acasă, mama şi copilul lipseau. Fură găsiţi, într-un târziu, la tatăl Irmei, într-o mirişte micuţă şi înfiorătoare de la marginea pădurii Rambouillet; iar când poetul sosi, fiul său, prinţişorul, îmbrăcat în catifea şi-n dantele, ţopăind pe genunchii bătrânului braconier, se juca cu pipa aceştiua, alerga după găini, fericit să-şi fluture buclele aurii în aerul proaspăt. D’Athis, deşi foarte emoţionat, ar fi dorit să ia totul în glumă şi să-i aducă repede pe cei doi fugari acasă. Dar Irma nu vedea astfel lucrurile. Fusese alungată de acasă şi-şi luase copilul cu ea. Nimic mai firesc… Ca să se întoarcă, nu-i trebui nici mai mult nici mai puţin decât promisiunea poetului că

va renunţa la căsătorie. În plus, îşi stabili propriile ei condiţii. Prea mult timp uitaseră că e mama lui Robert. Să se ascundă mereu, să dispară atunci când venea doamna d'Athis, această viaţă nu mai era posibilă. Copilul se făcea prea mare ca să se expună la aceste umilinţe de faţă cu el. Conveniră că, de vreme ce doamna d'Athis nu dorea să se întâlnească cu metresa fiului ei, să nu mai vină pe la el, ci micuţul să fie adus în toate zilele la ea.

Atunci începu pentru bătrâna bunică un adevărat supliciu. În fiecare zi, apăreau noi obstacole care-i împiedicau vizitele. Copilul tuşise; era frig, ploua. Apoi urmau plimbarea, echitaţia, gimnastica. Nu-şi mai vedea nepoţelul, biata bătrână. La început voi să se plângă lui d'Athis; dar numai femeile cunosc secretul acestor mici confruntări. Trucurile lor rămân invizibile, ca punctele ascunse ce susţin volanele şi dantelele toaletelor lor. Poetul era incapabil să-şi dea seama ce se petrece; iar trista bunică îşi petrecea viaţa aşteptând vizita scumpului ei, pândind nerăbdătoare în stradă când ieşea cu vreun servitor, iar cu aceste sărutări date pe furiş, cu aceste uitături în grabă, îşi sporea pasiunea maternă pe care nu reuşea niciodată s-o mulţumească.

Între timp, Irma Sallé – mereu la dispoziţia copilului – îşi făcea drum spre inima tatălui. Acum era în fruntea casei, primea oaspeţi, dădea petreceri, se instala ca o femeie care avea să rămână. Cu toate acestea, avea grijă să-i spună din când în când micuţului viconte, în faţa tatălui:

— Mai ştii găinile bunicului Sallé? Vrei să ne

mai ducem să le vedem? Şi, cu această eternă ameninţare a plecării, îşi netezea drumul definitiv spre căsătorie.

Îi trebuiră cinci ani ca să ajungă contesă; dar, în cele din urmă, ajunse... Într-o zi, poetul veni tremurând să-şi anunţe mama că se hotărâse s-o ia de nevastă pe metresă, iar bătrâna doamnă, în loc să se arate indignată, primi calamitatea ca pe o eliberare, nevăzând decât un singur lucru în această căsnicie, şi anume posibilitatea de a se întoarce la fiul ei şi de a-l iubi în voie pe micuţul său Robert. În realitate, adevărata lună de miere o trăi bunica. D'Athis, după fapta lui necugetată, dori să se îndepărteze pentru ceva timp de Paris. Nu se simţea în largul său acolo. Şi cum copilul, agăţându-se de fustele mamei, conducea toată casa, au mers să se stabilească în locul natal al Irmei, lângă găinile bătrânului Sallé. Era, într-adevăr, cel mai ciudat, cel mai pestriţ interior pe care şi l-ar putea imagina cineva. Bunica d'Athis şi bunicul Sallé se întâlneau în toate serile să-l culce pe nepoţelul lor. Bătrânul braconier, cu pipa lui scurtă şi neagră în colţul gurii, şi fosta cititoare a castelului, cu părul pudrat şi aerul ei maiestuos, îl priveau împreună pe copilul frumos care se zbenguia în faţa lor pe covoraş şi-l admirau cu atât mai mult amândoi. Una îi aducea de la Paris cele mai noi, cele mai strălucitoare şi mai scumpe jucării; celălalt îi confecţiona fluiere minunate cu vârf de soc; şi vai! delfinul ezita.

Până la urmă, printre toate aceste fiinţe grupate parcă cu forţa în jurul unui leagăn, singurul cu adevărat nefericit era Charles d'Athis.

Inspiraţia sa elegantă şi nobilă suferea din cauza acestei vieţi în fundul pădurii, precum acele parizience delicate pentru care aerul de ţară este prea puternic. Nu mai lucra şi, departe de acest Paris teribil, care se închide atât de repede pentru cei absenţi, se simţea deja aproape uitat. Din fericire, copilul era acolo şi, când surâdea, tatăl nu se mai gândea nici la succesele sale de poet, nici la trecutul Irmei Sallé.

Iar acum, vreţi să aflaţi deznodământul acestei neobişnuite drame? Citiţi bileţelul cu chenar negru pe care l-am primit acum câteva zile, un fel de ultimă filă a acestei aventuri pariziene:

Dl conte şi d-na contesă vă invită cu durere să luaţi parte la înmormântarea fiului lor, Robert.

Nefericiţii! Să-i vedeţi pe toţi patru, acolo, privindu-se în faţa acelui leagăn gol!…

XII

Confidenţele unui costum de academician

Dimineaţa aceea anunţa o zi frumoasă pentru sculptorul Guillardin.

Numit în urmă cu o zi membru al Institutului, avea să-şi inaugureze, în faţa celor cinci academicieni reuniţi în adunare solemnă, costumul său de academician, un costum nemaipomenit, cu frunze de palmier verzi, strălucitor datorită postavului nou şi a broderiei mătăsoase, în culoarea speranţei. Preafericitul costum, descheiat, gata de a fi îmbrăcat, era etalat pe un fotoliu, iar Guillardin îl privea cu duioşie, terminându-şi de înnodat cravata albă.

„Mai ales să nu ne grăbim… Am tot timpul…”

se gândea bonomul.

Adevărul este că, în febra nerăbdării sale, se îmbrăcase cu două ore mai devreme; iar frumoasa doamnă Guillardin – căreia îi luă întotdeauna mult timp să se îmbrace – îl anunţase că în ziua aceea mai ales nu va fi gata decât la ora cuvenită; niciun minut mai devreme, auziţi!

Ghinionistul Guillardin! Ce putea face ca să omoare timpul până atunci?

„Să probăm costumul”, îşi spuse el şi, încetişor, ca şi cum ar fi mânuit un obiect dintul sau din dantelă, ridică preţioasa haină şi, îmbrăcând-o cu o grijă infinită, se postă în faţa oglinzii să se privească. Oh! Ce imagine fermecătoare îi dezvăluia oglinda! Ce academician mic şi drăguţ, proaspăt produs, gras, fericit, surâzător, grizonant, cu burtă şi cu braţele prea scurte care, în mânecile noi, aveau o demnitate rigidă şi mecanică! Evident satisfăcut de înfăţişarea sa, Guillardin mergea în lung şi-n lat, saluta ca şi cum ar fi intrat în şedinţă, surâdea spre colegii de la arte frumoase, lua posturi academice. Dar, oricât de mândru ai fi de persoana ta, nu poţi sta două ore îmbrăcat, în picioare, în faţa unei oglinzi. În cele din urmă, academicianul nostru obosi şi, de teamă să nu-şi şifoneze costumul, se hotărî să-l dezbrace şi să-l pună la loc, aşezându-l cu grijă pe un fotoliu. El însuşi se aşează vizavi, la celălalt capăt al şemineului; apoi, cu picioarele întinse şi cu mâinile încrucişate peste jiletca de ceremonie, începu să viseze cu plăcere, privindu-şi costumul verde.

Aşa cum călătorului ajuns în sfârşit la capătul drumului îi place să-şi amintească de pericolele şi dificultăţile călătoriei, Guillardin îşi depăna fiecare an din viaţă, de când începuse sculptura în atelierul Jouffroy. Ah! Începuturile sunt aspre în această meserie afurisită. Îşi amintea de iernile fără foc, de nopţile fără somn, de plimbările în care-şi căuta de lucru şi de această furie surdă pe care o încerci atunci când te simţi foarte mic, pierdut, necunoscut, în gloata imensă care te împinge, te înghesuie, te răstoarnă, te striveşte. Şi să vezi că singur, fără protectori, fără avere, a ştiut să se ridice. Prin nimic altceva decât prin talent, domnule! Şi cu mintea tulburată şi ochii întredeschişi, cufundat într-o contemplaţie liniştită, bărbatul demn îşi repeta cu voce tare: „Prin nimic altceva decât prin talentul meu. Doar prin tal…”

Un hohot de râs prelung, sec şi spart ca râsul unui bătrân îl întrerupse subit. Uşor surprins, Guillardin se uită în jurul său prin cameră. Era singur, foarte singur, faţă-n faţă cu costumul său verde, cu această fantomă de academician expusă solemn dinaintea lui, la celălalt capăt al focului. În tot acest timp, râsul insolent nu conteni. Atunci, uitându-se mai bine, sculptorului i se păru că haina nu mai era în locul în care o pusese, ci de-a dreptul aşezată pe fotoliu, cu pulpana ridicată şi cele două mâneci rezemate de braţele fotoliului, cu plastronul umflat, dând impresia unei fiinţe vii. Incredibil! Costumul era cel care râdea. Da, dinspre costumul acela bizar şi verde veneau acele râsete nebuneşti care-l agitau, îl zgâlţâiau, îl

contorsionau, îl răsuceau, îi agitau poalele şi, din când în când, însufleţeau cele două mâneci, retrăgându-le de-o parte şi de cealaltă, parcă pentru a opri acele accese de bucurie supranaturală şi de nepotolit. În acelaşi timp, se auzea încetişor o voce pişicheră şi maliţioasă care spunea, între două sughiţuri:

— Dumnezeule! Dumnezeule, ce rău e să râzi! … Ce rău e să râzi în halul ăsta!

— Cine dracu' e acolo, în fond şi la urma urmei? întrebă bietul academician făcând ochii mari.

Vocea reluă, şi mai pişicheră şi maliţioasă:

— Dar sunt eu, domnule Guillardin, sunt eu, costumul tău cu frunze de palmier care te aşteaptă să mergi la şedinţă. Te rog să mă ierţi dacă ţi-am întrerupt atât de intempestiv reveriile; dar, într-adevăr, este foarte amuzant să te aud vorbind despre talentul tău! Nu m-am putut abţine… Haide, doar nu vorbeşti serios? Crezi oare cu tot cugetul tău că talentul a fost suficient pentru a te duce atât de repede, atât de departe, atât de sus în viaţă, încât să-ţi dea tot ceea ce ai: onoruri, poziţie, renume, noroc?… Crezi oare că e posibil, Guillardin?… Cercetează-ţi sufletul, prietene, înainte de a-mi răspunde. Cercetează-l încă o dată, şi încă o dată, aşa! Acum, răspunde-mi. Vezi bine că nu îndrăzneşti.

— Şi totuşi, bâigui Guillardin cu o ezitare comică, am… am muncit foarte mult.

— Da, foarte mult, enorm. Eşti un săpător, un muncitor, te-ai spetit din greu. Numeri orele de muncă precum un birjar. Dar sclipirea, dragul

meu, albina de aur care traversează creierul adevăratului artist, dăruindu-i strălucirea şi zumzetul aripilor ei, te-a vizitat vreodată? Niciodată, o ştii bine. Mereu te temeai de ea, biata divină albină! Şi totuşi, ea este cea care dăruieşte adevăratul talent. Ah! cunosc atâţia alţii care lucrează, dar altfel decât tine, cu tot zbuciumul, cu toată febra cercetătorilor, şi care nu vor ajunge niciodată unde eşti tu. Uite, să convenim asupra unui lucru, acum, că suntem singuri. Singurul tău talent a fost acela de a te fi căsătorit cu o femeie drăguţă.

— Domnule!... exclamă Guillardin, care se făcuse tot roşu.

Vocea reveni netulburată:

— Perfect! Această indignare îmi e pe plac. Îmi confirmă ceea ce toată lumea ştie, de altfel: că eşti mai degrabă nătărău decât netrebnic. Haide, nu e nevoie să te uiţi la mine cu ochii aceia furioşi. În primul rând, dacă mă atingi, dacă fac cel puţin un pliu sau mă agăţ, îţi va fi imposibil să mai ajungi la întrunire; iar doamna Guillardin n-o să fie prea fericită. Căci, până la urmă, ei îi revine toată gloria acestei zile minunate. Pe ea o vor primi îndată toate cele cinci academii, iar eu te asigur că, dacă aş veni la Institut îmbrăcându-i talia drăguţă, mereu elegantă şi dreaptă, în ciuda vârstei, aş avea un alt succes decât îmbrăcându-te pe tine... Ce chestie! Domnule Guillardin, trebuie să-ţi dai seama cum stau lucrurile! îi datorezi totul acelei femei; totul, casă, cele patruzeci de mii de franci pe an, decoraţiile, laurii, toate medaliile.

Şi, cu un gest neîndemânatic, costumul verde

cu mâneca brodată îi arătă nefericitului sculptor tablourile glorioase agăţate pe pereţii alcovului său. Apoi, ca şi când ar fi vrut, pentru a-şi tortura mai bine victima, să pătrundă toate aspectele, toate atitudinile, acel costum crud se apropie de şemineu şi, aplecându-se înainte peste fotoliu cu un aer cam bătrânicios şi secretos, îi vorbi familiar pe tonul unei camaraderii deja vechi:

— Să vedem, bătrâne, pare să te doară ceea ce ţi-am spus. Şi cu toate acestea, trebuie să ştii ceea ce toată lumea ştie. Şi cine ţi-ar putea spune mai bine dacă nu costumul tău? Iată! Să ne gândim un pic. Ce aveai când te-ai căsătorit? Nimic. Ce ţi-a adus soţia ta? Zero. Şi-atunci cum îţi explici averea pe care o ai? Îmi vei spune din nou că ai muncit pe brânci. Dar, din nefericire, lucrând zi şi noapte, cu favorurile şi comenzile din partea guvernului, care fără îndoială nu ţi-au lipsit de la căsătorie, nu ai câştigat niciodată mai mult de cincisprezece mii de franci pe an. Crezi că era de ajuns pentru o casă ca a voastră? Gândeşte-te că frumoasa doamnă Guillardin a fost mereu citată ca un model de eleganţă, prezentă peste tot în înalta societate. Zău! Ştiu bine că, izolat de dimineaţă până seara în atelierul tău, nu te-ai gândit niciodată la aceste lucruri. Te mulţumeai să le spui prietenilor tăi: „Am o soţie uimitoare, care se pricepe la afaceri. Cu ceea ce câştig eu şi cu stilul de viaţă pe care-l ducem, mai reuşeşte să facă şi economii”.

Tu erai uimitor, bietul de tine… Adevărul este că te căsătoriseşi cu unul dintre acei monştri drăgălaşi din Paris, cu o femeie ambiţioasă şi

galantă, serioasă în privinţa ta şi uşuratică într-a ei, care ştia să se ocupe şi de afacerile tale, şi de propria-i plăcere. Viaţa acestor femei, dragul meu, se aseamănă cu un carneţel de bal unde, în dreptul numelor dansatorilor, ar fi trecute nişte cifre. A ta s-a gândit aşa: „Soţul meu n-are talent, n-are avere, nu arată nici foarte bine; dar este un om extraordinar, amabil, naiv şi foarte puţin incomod. Dacă mă lasă să mă distrez liniştită, mă angajez să-i dau tot ceea ce-i lipseşte”. Şi, din ziua aceea, banii, comenzile, decoraţiile din toate ţările au început să plouă în atelierul tău, cu sunetul lor metalic şi drăguţ şi cu panglicile lor multicolore. Uită-te la mulţimea de decoraţii care-mi brăzdează pieptul. Apoi, într-o dimineaţă, i-a venit doamnei capriciul – capriciul unei frumuseţi împlinite – de a fi soţie de academician, iar mâna ei fin înmănuşată ţi-a deschis una câte una toate uşile sanctuarului. Chiar aşa, bătrâne, cât te-a costat să ajungi să porţi costumul brodat cu frunze de palmier, numai colegii tăi ţi-ar putea spune.

— Minţi, minţi!… strigă Guillardin, sufocat de indignare.

— Ba bine că nu, bătrâne, nu mint. Nu trebuie decât să te uiţi în jurul tău, de îndată ce vei ajunge la întrunire. Vei vedea sarcasmul în fiecare privire, surâsul în colţul fiecărei guri, în timp ce vor şuşoti cu toţii când vei trece: „Iată-l pe soţul frumoasei doamne Guillardin”. Căci asta vei fi toată viaţa, dragul meu, soţul unei femei frumoase.

De data asta, Guillardin nu mai rezistă. Alb de furie, îşi luă avânt pentru a arunca în foc acel

costum obraznic şi palavragiu, după ce-i smulsese frumoasa broderie cu frunze de palmier; dar iată că o uşă se deschise şi o voce binecunoscută, cu nuanţe de dispreţ şi deferenţă blândă, veni să-l trezească din oribilul coşmar:

— Ah! ia te uită la el!… E bine să adormi lângă şemineu într-o zi ca asta!…

Doamna Guillardin stătea în faţa lui, înaltă, încă frumoasă, deşi un pic cam impunătoare cu tenul ei rozaliu, aproape natural, sub părul pudrat, şi cu strălucirea exagerată a ochilor machiaţi. Cu un gest de stăpână, luă costumul cu frunze de palmier şi, sprintenă, surâzând uşor, îl ajută pe soţul ei să îl îmbrace, pe când bietul om, încă asudând după coşmar, răsuflă uşurat, spunându-şi în sinea lui: „Ce fericire!… A fost un vis…”

Cuprins 7 – *Prolog*

15 – *I*: *Doamna Heurtebise* 23 – II *Crezul iubirii* 29 – III: *Trastevereza* 37IV: *Un cuplu de cântăreţi* 43 – V: *O neînţelegere* 53 – VI: *Acte de violenţă*

63 – VII: *Boema în familie*

69 – VIII: *Fragment din scrisoarea unei femei, găsită pe strada Notre Dame Des Champs*

75 – IX: *Văduva unui bărbat important*

81 – X: *Mincinoasa*

89 – XI: *Contesa Irma*

95 – XII: *Confidenţele unui costum de academician*